

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výchovy ke zdraví

Diplomová práce

Šikana a agresivita na Základní škole Dukelská ve Strakoncích

Vedoucí práce: MUDr. Ing. Bc. Markéta Kastnerová, Ph.D.

Vypracoval: Bc. Jiří Štěr

Studijní obor: Výchova ke zdraví

2015

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma „Šikana a agresivita na Základní škole Dukelská ve Strakonících“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 2015

.....
Bc. Jiří Štér

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucí diplomové práce MUDr. Ing. Bc. Markétě Kastnerové, Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracovávání této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Dagmar Frühaufové, výchovné poradkyni ZŠ Dukelská, která mi umožnila realizovat předmětný výzkum v uvedené ZŠ.

ABSTRAKT

Štér J. Šikana a agresivita na Základní škole Dukelská ve Strakonících. České Budějovice 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výchovy ke zdraví. Vedoucí diplomové práce MUDr. Ing. Bc. Markéta Kastnerová, Ph.D.

Klíčová slova: šikana, agresivita, oběť, agresor, prevence

Předmětem diplomové práce „Šikana a agresivita na Základní škole Dukelská ve Strakonících“ je popsat nejdříve v teoretické části základní pojmy všeobecné definice šikany a agresivity, příčiny šikany a moderní formy šikany, související s následky a předcházení šikany. V druhé praktické části se pak konkrétně zaměřit a zjistit, zda je předmětná škola místem, kde je žákům ubližováno, zda jsou rozdíly mezi šikanováním a agresí chlapců a dívek, zda je škola místem, kde se mohou žáci svěřit s daným problémem, a v neposlední řadě zjistit rozdíly a shody v atmosféře obyčejných a specializovaných tříd. Výzkum na Základní škole Dukelská byl realizován v letech 2014 a 2015 a zúčastnilo se ho 20 tříd s celkovým počtem 353 žáků.

ABSTRACT

Bullying and aggression in Primary school Dukelská Strakonice.

Keywords: bullying, aggressiveness, victim, aggressor, prevention

The goal of the diploma thesis „Bullying and aggression in Elementary school Dukelská in Strakonice“ is to describe a basic general definition of bullying and the causes of aggression, causes of bullying and modern forms of bullying-related consequences and prevention of bullying. The second theoretical part will specifically focus on and determine if this particular school is a place where students are injured, focus on the differences between bullying and aggression of boys and girls and to find out whether the school is a place where students can entrust with such a problem, to find out the differences and agreements in the atmosphere of the ordinary and specialized classes.

The research was taken place in 2014 and 2015 and was attended by 20 classes with a total of 353 pupils.

OBSAH

I. Teoretická část	7
ÚVOD	8
1 VYMEZENÍ POJMŮ, DEFINICE ŠIKANY A AGRESIVITY	10
1.1 ZÁKLADNÍ ZNAKY ŠIKANY	11
1.2 FORMY ŠIKANY	12
2 SOUVISLOST AGRESE A ŠIKANY	15
2.1 VÝVOJ ŠIKANY VE ŠKOLNÍ TŘÍDĚ	16
3 PŘÍČINY ŠIKANY	18
3.1 TROJROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANOVÁNÍ	18
3.1.1 Šikanování jako nemocné chování	18
3.1.2 Šikanování jako závislost	19
3.1.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině	19
3.2 VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY	20
4 MODERNÍ FORMY ŠIKANY	24
4.1 CYBERBULLYING	24
4.1.1 Specifické znaky kyberšikany	25
4.2 CYBERSTALKING A STALKING	26
4.3 CYBERGROOMING	27
4.4 CHILDGROOMING	28
4.5 HAPPYSLAPPING	28
4.6 CYBERTHREATS (KYBERHROZBA)	29
5 AKTÉŘI ŠIKANY	30
5.1 CHARAKTERISTIKA AGRESORA A JEHO TYPY	30
5.2 CHARAKTERISTIKA OBĚTI	33
6 NÁSLEDKY ŠIKANY	36
6.1 PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANOVÁNÍ	37
6.1.1 Klima třídy a školy	42
6.1.2 Osobnost učitele	44
6.1.3 Zážiteková pedagogika	45
6.1.4 Školní program proti šikanování pro Základní škol Strakonice, Dukelská 166, Strakonice 1, 38601	48
6.2 ŠIKANA A ZÁKON	50

II. Praktická část	55
7 CÍLE ŠETŘENÍ.....	56
7.1 POUŽITÁ VÝZKUMNÁ METODA.....	56
7.2 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	56
7.3 ORGANIZACE ŠETŘENÍ.....	58
7.4 STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	60
8 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ	61
8.1 VÝSLEDKY DOTAZNÍKU A HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ DOTAZOVANÉHO ŠETŘENÍ	61
8.2 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	67
9 DISKUZE K VÝZKUMU.....	76
10 ZÁVĚR	78
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81

I. TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

Demokracie ve společnosti stojí a padá na rovnoprávnosti vztahů mezi jejími členy a skupinami. Pro vztah, který označujeme jako šikanování, je přiznaná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a snaží se ho pošlapat. Šikanování a agresivita je všudypřítomná a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách, v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání, v partnerských vztazích, v nemocnicích, (např. na psychiatriích), mezi nájemníky domů a končí až týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců.

Jelikož se ve své práci zaměřuji především na školní agresivitu, mohu říci, že školní šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter, neboť zasahuje celou skupinu. V tomto smyslu nepoškozuje pouze oběti, ale i agresory, další členy skupiny a skupinu jako celek. Orientace v problematice rozličných forem šikany na základních školách (a šikany vůbec) je důležitá pro objasnění příčin vzniku, vývoje a následků tohoto fenoménu na jedince i kolektiv a jeho odraz v dalších lidských činnostech. Daná oblast nám umožní sledovat chování a jednání žáků, kteří se účastní šikanování jako agresoři, nebo jsou jejími oběťmi a tím nám odkryjí každého jednotlivce vyznačující se agresivitou vůči jinému, což je v dnešní složité a vypjaté době velmi aktuální.

Šikana je neblahý fenomén této doby. V současné době téměř neexistuje škola, kde by nezaznělo slovo šikana. Rodiče, učitelé, ředitelé škol, děti, ale i veřejnost dnes velmi často slýchají pojmy šikana a agresivita, pojmy, se kterými jsme dříve nepřišli do styku, pojmy, které naše babičky a dědečkové téměř neznali. Ano, při studiu literatury jsem zjistil, že s problémem šikany a agresivity se nesetkáváme teprve v posledních letech. Z historie víme, že silní vždy ubližovali slabším a mladší se podřizovali starším. Ale právě v posledních letech tyto projevy nabírají na intenzitě, a proto se stávají stále závažnějším problémem.

Co je tedy příčinou vzniku toho, že jej dnes slyšíme téměř na každé škole? Šikanování a agresivita je závažný problém, které se dotýká nejenom školy, ale také celé naší společnosti. Jak to tedy je? Proč šikana a agresivita existuje? Jaký je vývoj a příčiny šikany? Může být šikana smrtelnou chorobou demokracie ve škole? Co je a co není

šikanování? Je šikanování závislost? Co je agresor a co je oběť? Jaké jsou následky šikanování a agresivity? Jak vhodně a účinně zasáhnout? Kde hledat pomoc? Jak zabránit vzniku šikany, nebo pokud již existuje, jak zabránit jejímu pokračování?

Na všechny a nejenom tyto otázky se budu snažit odpovědět. Přestože se dnes o výskytu šikany obecně ví, některá zařízení se mnohdy urputně brání obvinění, že právě u nich se šikana vyskytuje. Je velmi důležité, aby si celá společnost uvědomila, že šikana a agresivita je patologický jev či chování a každý by si měl uvědomit, jak hrozný může mít dopad takového chování na psychiku daného jednotlivce, následky mohou být až fatální. Důležité je, aby děti věděly, že nikdo nemá právo je ponižovat a jakkoli jinak trýznit a že právě my dospělí jsme tady proto, aby se o nás mohly v krizové situaci vždy opřít a tím se snažili tento problém ze školy eliminovat.

1 VYMEZENÍ POJMŮ, DEFINICE ŠIKANY A AGRESIVITY

Odpovězme si tedy na otázku. Co je to vlastně šikana? Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže, nebo nedovede bránit. Obvykle mluvíme o šikaně tehdy, kdy jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování se a jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí.

Následně uvádím některé definice různých autorů:

„Šikanování – fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, str. 247).

„Za projev šikany se považuje „záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem nebo jejich skupinou s cílem opakovaně způsobit bolest nebo tíseň jinému dítěti.“ (Drtilová, Koukolík, 1996, str. 210).

Existuje řada definic. Definovat šikanování je však velice obtížné, neboť není snadné určit, kde šikanování začíná a kde končí. Definice v literatuře jsou ovlivněny druhem šikany, kterým se autor zabývá, ale jádro a smysl zůstává stejný.

Pöthe definuje šikanování takto: „Pod pojmem šikana nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování osobní svobody, pohrdání, poškozování oděvů a osobních věcí, tělesné napadání.“ (Pöthe, 1999, str. 140)

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, 1997, str. 20)

V posledních letech pracují přední britští badatelé s touto definicí:

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě, nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo

ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Šikanováním však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku, nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“ (Říčan, Janošová 2010, str.26)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy charakterizuje šikanu v Metodickém pokynu k prevenci a šikanování takto:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.“

(Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, Čl. 1, odst. 1, účinnost od 1. 1. 2001).

1.1 Základní znaky šikany

Rozdělujeme základní druhy šikany.

Šikana podle typu agrese-prostředku týrání: fyzická, psychická šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany.

Šikana podle věku a typu školy: šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty, šikana mezi vysokoškoláky.

Šikana z genderového hlediska: chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům.

Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení: na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém.

Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů: šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.

Šikana je každé chování, které splňuje tyto znaky:

- Je cílené vůči jedinci.
- Jeho záměrem je oběť ohrožit, ponížit či zastrašit.
- Je obvykle opakované, často dlouhodobé.
- Jedinci či skupině přináší prospěch nebo uspokojení.
- Oběť se mu neumí bránit a dlouhodobě trpí.
- Časem se stupňuje.

1.2 Formy šikany

Šikana se tedy projevuje v několika formách. Rozlišují se tři základní formy šikany-fyzická, psychická a verbální. Jejich projevy se dále rozdělují na přímé a nepřímé. Tyto mohou vypovídat o tom, které dítě by se mohlo stát objektem šikanování. Přímá a nepřímá šikana se často vyskytuje současně.

Přímé známky šikanování může učitel v chování žáků zaregistrovat. Patří sem posměch a uštěpačné poznámky na adresu dítěte, pohrdavá kritika dítěte, příkazy, které dostává od jiných dětí a jímž se podřizuje, násilné útoky vůči osobě dítěte, které neoplácí, poškozování oděvů a osobních věcí, vydírání, vyhrožování a omezování svobody a opakované rvačky, v nichž jeden z účastníků je výrazně slabší.

Nepřímé známky šikany jsou jevy, ze kterých se může usuzovat, že je dítě šikanováno, ačkoliv zde nevidíme bezprostřední svědectví šikanování. Dítěti není ubližováno přímo, ale zprostředkovaně, a to různými pomluvami nebo vyloučením ze skupiny. Tyto jevy je možné vypořádat jak ve škole, tak v rodině. Rodiče by měli být vnímaví v případě, že se u dítěte objevuje nechuť a strach jít ráno do školy, volí-li nové cesty do školy a ze školy, případně prosí o odvoz autem. Za dítětem nepřicházejí domů žádní spolužáci nebo kamarádi a ani není zváno na návštěvu k jiným dětem. Objevují se nezdůvodněné výbuchy pláče, ztráta chuti k jídlu, neklidný spánek. Dítě je smutné či apatické, projevují se u něj výkyvy nálad. Odmítá se svěřit s tím, co jej trápí. Zdržuje se doma víc,

než mělo dříve ve zvyku. Může být neobvykle agresivní k sourozencům nebo k rodičům. Opakovaně doma žádá o peníze, aniž by udalo důvěryhodné důvody, nebo si je dokonce bere bez dovolení.

Některých nepřímých známek si může všimnout i pedagog ve škole. Pokusím se zde uvést několik nejvýraznějších příkladů, u kterých se může jednat o šikanu. Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o ně nejeví zájem, často vyhledává blízkost učitelů. Má-li promluvit před třídou, je nejisté a ustrašené. Působí smutně až depresivně, stísněně, bývá často plačtivé. Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle ztrácí zájem o učení, objevuje se u něj snížená schopnost se soustředit. Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené. Mívá často zašpiněný oděv. Charakteristické jsou odřeniny, modřiny, škrábance nebo dokonce řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit. Při různých soutěžích bývá voleno do družstva mezi posledními. Zvyšuje se jeho nemocnost a absence ve třídě.

Kolář považuje za nejpraktičtější tzv. „trojdimensionální mapu“, podle které lze projevy šikanování členit na:

- přímé a nepřímé
- fyzické a verbální
- aktivní a pasivní (Kolář, 2001, str. 32.)

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování.

- Fyzické aktivní přímé: Útočník nebo útočníci například oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují a podobně.
- Fyzické aktivní nepřímé: Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
- Fyzické pasivní přímé: Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
- Fyzické pasivní nepřímé: Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na toaletu (odmítnutí splnění požadavků).
- Verbální aktivní přímé: Nadávání, urážení, zesměšňování.

- Verbální aktivní nepřímé: Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
- Verbální pasivní přímé: Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
- Verbální pasivní nepřímé: Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé. (Kolář, 2001, str. 32.)

2 SOUVISLOST AGRESE A ŠIKANY

Položme si otázku: jak to, že děti ve škole přes všechno úsilí učitelů, přes všechny hrozby a prosby, tak často ubližují druhým dětem? Jak je možné, že v civilizované společnosti a ve škole takřka „pod nosem“ kvalifikovaných pedagogů jedno dítě nebo dospívající týrá druhého, ponižuje ho, různými způsoby se mu snaží způsobit utrpení a ještě z toho má radost, baví se tím? Mnohdy ani rodiče přes všechno úsilí nedokážou zabránit tomu, že se jejich děti perou. A stačí se podívat kolem sebe, o televizní obrazovce nemluvě, abychom viděli nejrůznější násilí od obyčejné facky až po krutou sadistickou vraždu.

Agrese je, stejně jako většina ostatního lidského chování, tedy třeba jako tanec, vaření nebo hra na kytaru, naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti. Člověk jedná agresivně i proto, že se to naučil, že se to vyplácí. Je např. možno zmocnit se agresí žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých službu, na nich nám záleží. Agresivnímu jednání se tímto způsobem učíme odmalička na základě vlastní zkušenosti.

Agrese je jev, který se objevuje ve všech oblastech lidského života. Každý z nás má v sobě silnější nebo slabší agresivní náboj a schopnost citového uspokojení, když tento náboj vybíjíme. Šikana je jeden ze způsobů, jak děti agresivitu vybíjejí. Zvláště účinnou „školou“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno, nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením přitom rodiče prosazují svou moc a toto se snaží napodobit pro svoji potřebu třeba ve škole. Z dítěte se stává vysoce agresivní člověk postupně, a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého vlastního jednání, které vedou k úspěchu. Když například uhodí bratříčka, který mu nechce dát bonbón, a skutečně se tak bonbónu zmocní, tak si tento způsob jednání uloží do paměti pro příští použití. Z úspěšných způsobů jednání si vytváří jakousi zásobárnu malých scénářů pro různé situace. Když nastane nějaká situace, kterou už zná, nebo situace podobná nějaké známé situaci, vybírá si své zásobárny scénářů a rozhoduje se, který způsob jednání má použít. Když dopustíme, aby mělo dítě úspěch se svým agresivním jednáním, vytvoří si mnoho agresivních scénářů. Další agresivní vzorce chování si vytváří podle toho, co vidí kolem sebe, hlavně v rodině, ale také ve školce a samozřejmě v televizi, před kterou tráví několik hodin denně. Svoje scénáře si dítě stále procvičuje; jednak když se podle nich

řídí v praktickém životě, jednak ve fantazii a ve hře. Agresivita u dětí může být také známkou jiných poruch (specifické vývojové poruchy učení, lehké mozkové dysfunkce, aj.) nebo signálem volání o pomoc.

2.1 Vývoj šikany ve školní třídě

Šikana může mít různé podoby. Dostí častou variantou v rámci jedné skupiny, konkrétně školní třídy je **třídní šikana**, která má mimořádně zhoubné následky, protože nejen těžce ubližuje oběti, ale kazí vztahy v celé skupině (školní třída), poškozují etický i psychický vývoj většiny, nebo dokonce všech dětí. Nejvíce se podepíše na osobnosti poškozeného dítěte a agresorů, ale těžce poškozují i ty, pro které je utrpení oběti vítanou zábavou. Trpí však i ostatní, především ti, kteří jsou nedobrovolnými svědky, a ví, ať přímo nebo zprostředkovaně, co se děje mezi jejich spolužáky někde v zákoutí školních chodeb.

Co se to stane mezi dětmi a v kolektivu, že dojde k šikaně? Jakým způsobem se šikana vyvine v kolektivu školní třídy? Stačí tři momenty, aby se šikana ve třídě vyskytla. Může být dost pravděpodobné, že je ve třídě aspoň jedno nadprůměrně agresivní dítě, častěji chlapec, které má sklon šikanovat druhé. Současně se ve třídě často vyskytuje i dítě, opět spíše chlapec, které je z hlediska šikany rizikové, tedy potenciální oběť. Za třetí ve třídě, o které uvažujeme, chybí, (což také není nijak vzácné), pozitivní silný jedinec nebo skupina dětí dobře vychovaných a nelhostejných, které by byly pro nevyhraněný zbytek třídy autoritou. Ty by vytvořily a udržovaly atmosféru družné solidarity, v jaké se šikaně nedaří.

Ponecháte-li děti chvíli o samotě, (např. jedenáctileté chlapce v šatně tělocvičny) začne brzy slovní nebo fyzické poštuchování. To je v tomto věku oblíbená zábava, nevinná legrace a zároveň užitečný trénink komunikace i způsob vzájemného poznávání a navazování užších vztahů. Toto poštuchování se tu a tam vyhrotí v hrubší nadávku nebo ránu, nejčastěji vinou onoho potencionálního agresora. Na nadávku se většinou odpoví nadávku, na ránu ranou. Jinak se projeví budoucí oběť, ta se spíše poleká, bázlivě uhne, stáhne se někam do kouta. Spolužákovi, který si toho všimne, probleskne myslí trochu soucitu nebo pohrdání. Někdo třeba prohodí: „Ten je nějakej měkkej!“, ale neděje se nic zvláštního, jen pozice nastávající oběti se pomalu mění. Pokud

nevyváží svoji nedostatečnou tvrdost něčím, co pozvedne její prestiž, např. schopností bavit třídu vyprávěním vtipů, stává se outsiderem.

Během několika týdnů, ale spíše dříve, rozezná agresor v outsiderovi snadnou kořist. To už kolem sebe obyčejně také agresor rozšířil atmosféru strachu. Většinou současně získal jednoho nebo více spojenců pro různé akce, které větší nebo menší části třídy imponují. Někdy se stane diktátorem třídy, v nejhorším případě diktátorem všeobecně oblíbeným.

Outsider bude od agresora napadán urážkami i ranami stále častěji a surověji a nenajde způsob, jak se ubránit, ztratí postupně i ty dobré vztahy s ostatními dětmi, které dosud měl. Většina bude mít pocit, že kamarádit s ním je neprestižní, nebo dokonce nebezpečné. Budou vyzorovány jeho slabiny a budou nemilosrdně využívány pro zábavu celé třídy. Oběť se stane úzkostnou, ztratí sebevědomí. Bude vynechávat školu, zhorší se její prospěch. Nyní si na ní troufne každý, ztratí poslední zbytek prestiže a sebeúcty. Nepřijde-li účinná pomoc, zejména ze strany učitelů, je bludný kruh uzavřen.

3 PŘÍČINY ŠIKANY

Příčiny a důvody jsou stejně rozmanité jako její projevy. Zejména jsou zde příčiny individuální, dané na jedné straně vlastnostmi agresorů, na druhé straně vlastnostmi oběti, kde tyto vlastnosti bývají trvalé. Mezi běžné motivy agresorů patří „bavení třídy“, u chlapců předvádění se před dívkami. Ve hře však bývá i sadistické uspokojení z týrání jiné lidské bytosti, pocit moci a nadřazenosti. Šikanování oběti zároveň slouží k upevnění moci agresorů nad celým kolektivem, protože se při něm názorně předvádí, co by mohlo potkat každého, kdo by se vzepřel jejich vůli, kdo by byl vstřícný k pedagogům, nebo kdo by dokonce „bonzoval“. Šikanování přináší agresorům často také přímý zisk z vykořisťování oběti, jež bývá nucena k různým službám, okrádána o věci nebo peníze, v některých případech nucena pro agresory krást.

3.1 Trojrozměrný pohled na šikanování

Šikanování je popisováno ze tří praktických pohledů. Prvním pohledem je šikanování jako nemocné chování (behaviorální pohled), druhým pohledem je šikanování jako závislost (psychodynamický pohled) a třetím pohledem je šikanování jako porucha vztahů ve skupině (sociálně psychologický pohled).

3.1.1 Šikanování jako nemocné chování

Jedná se o šikanování jako nemocné čili patologické chování. Jde o nejnápadnější projevy, které porušují školní pravidla, nebo dokonce naplňují skutkovou podstatu trestných činů. Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. Čím je toto chování typické?

- Fyzická agrese a používání zbraní
- Slovní agrese a zastrašování zbraněmi
- Krádeže, ničení a manipulace s věcmi
- Násilné a manipulační příkazy
- Zraňování izolací, oklikou a uměleckými výtvary

3.1.2 Šikanování jako závislost

Jedná se o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí, vazbu, kde je dominantní nesymetrický a nesvobodný vztah, kde agresor skrývá svůj vlastní strach tím, že využije strachu druhého. Tento princip diktuje rozdělení žáků na silné a slabé, tedy na ty, kteří reagují silně a svůj strach skryjí tím, že ho vyvolají v těch druhých. Jinak řečeno, předvedou své přednosti, jimiž zakryjí své slabosti. A dále na ty slabé, kteří jsou strachem tak ochromeni, že ukážou všechny slabosti, které chtěli zakrýt.

Při zjišťování pohnutek agresora zjišťujeme, že tito potlačují svůj strach tím, že ovládají někoho jiného, vzbuzují strach u slabého, oběť se zpravidla nebrání, agresor mívá pocit nadřazenosti, moci, nadváhy. Agresor neustále zvyšuje svůj tlak, stává se závislým na utrpení druhého. Oběť se na počátku agresorovi podvolí, dokonce ho vyhledává, cítí se i v jeho blízkosti bezpečně. Následně se v oběti nastartuje stav, že se s agresorem ztotožní, vnímá ho jako kamaráda, vykonává vše, co jí přikáže, avšak tímto jednáním a chováním agresorovi přímo nahrává.

3.1.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Šikanování není nikdy pouze záležitost agresora a oběti. Děje se v kontextu nějakého vztahu konkrétní skupiny.

Nejhorší šikana se nachází v místech, kde oběť a agresor žijí pohromadě, což jsou právě školy, internáty, výchovné ústavy atd. Jedná se o poruchu vztahů, neboť nemůžeme odtrhnout agresora a oběť z daného kolektivu, ze školní třídy, kde se nachází mnoho jiných dětí.

Aby šikana mohla vzniknout, je zapotřebí určité skupiny (prostředí), která utváří podmět a podmínky pro vznik šikany. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, které podlehl infekci. Šikana potřebuje nezájem okolí, a co určitě nepotřebuje, je zdravá skupina, kde jsou propojené vazby a vztahy mezi všemi jednotlivci ve skupině, v týmové práci, v pomoci slabším, solidaritě. Pokud šikana v nějakém prostředí vznikne, mělo by to být varování, že skupina je nemocná, že se s danou skupinou něco děje.

3.2 Vývojová stádia šikany

Snaha léčit celé skupiny zasažené virem šikanování dala podnět rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stádia vyžadují odlišné způsoby zásahů a vyznačují se typickým postojem k násilí. Konkrétní matice se vytváří různou kombinací šesti postojů, které všechny nemusí být přítomny. Jsou to: otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost (mě se to netýká, mě to nezajímá), ambivalence (přitahuje mě, ale mám strach, sympatizování (rád se koukám na ponižování), souhlasný postoj (přidávám se k týrání spolužáků). Lze tedy říci, že třída v určitém stádiu šikanování odráží situaci ve společnosti. Například ve skupině, kde většina žáků má k týrání slabších spolužáků lhostejný postoj (dělám si svůj úkol, jím si svoji svačinu), kopíruje tak trochu naši společnost před sametovou revolucí (mám své auto, chatu a nic jiného mě nezajímá).

Pět stádií šikany

I. stupeň - zrod ostrakismu

Jedná se o první fázi, ve kterém agresori neublíží oběti fyzicky. „Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“ (Kolář, 2001, str. 36)

Charakteristické způsoby ubližování oběti ve stadiu ostrakismu:

- Spolužáci oběť ignorují, neodpovídají jí
- U oběda si všichni odsedají jinam, štítí se jí
- Oběť je pomlouvána, obviňována, všichni svádějí vinu na ni
- Agresori oběť provokují
- Spolužáci urážejí rodiče oběti
- Agresori se vysmívají handicapům oběti

- Oběti je nadáváno
- Agresoři se vysmívají neúspěchu a chybám oběti

II. stupeň - fyzická agrese a psychická manipulace

Obětí se stává již dříve ostrakizovaný jedinec. Nejčastěji tato fáze nastane, když se třída dostane do nějaké stresové situace (např. velké množství písemných prací), kde tlak na jedince se zvenčí zvyšuje. Agresoři si toto potřebují vykompenzovat a oběť je v tomto případě vhodným kompenzačním prostředkem. Agresoři se v podstatě stávají závislí na ubližování oběti; taktéž začínají používat různé typy manipulací.

Charakteristické způsoby ubližování oběti ve stadiu fyzické agrese a psychické manipulace:

- Oběti je vyhrožováno zmlácením
- Agresoři berou oběti peníze
- Oběť je nucena dělat za ně domácí úkoly i ostatní práce
- Agresoři ničí věci a výsledky práce oběti
- Agresoři si přivlastňují majetek oběti
- Oběti je vyhrožováno mučením
- Agresoři schovávají oběti pomůcky
- Agresoři již drobně fyzicky oběti ubližují (bouchnutí pravítkem, nastavení nohy při chůzi)

III. stupeň – vytvoření jádra

Agresoři si začínají uvědomovat, že mají převahu nad obětí, mohou si s ní dělat, co chtějí a nikdo na to nepřijde. Touto převahou silně ovlivňují celý kolektiv, Častým jevem se v tomto stupni stává, že vznikne celá skupina agresorů, kteří spolu spolupracují. „Vzniká tzv. pyramida šikanování, na jejím vrcholu stojí hlavní agresor, který tvrdě tlačí na oběť. Mají na sebe nabaleny další spolužáky, ti zase další atd. Oběť stojí na samotné základně této pomyslné pyramidy, pozornost celé třídy v rámci ubližování se soustřeďuje pouze na ni.“ (Martínek, 2009, str. 122)

Charakteristické způsoby ubližování oběti ve stadiu vytváření jádra:

- Oběť je fyzicky týrána (pupendo, píchání špendlíku)
- Oběť je využívána k různým ponižujícím úkonům
- Časté údery pěstí
- Oběť je zastrašována fyzickým zmlácením
- Plivání do jídla, močení do pití
- Přivazování k topení, lavici
- Ničení školních předmětů
- Mlácení na WC, válení v bahně při cestě domů

IV. stupeň – vytváření norem

Ve čtvrtém stádiu se vytvářejí normy, to znamená, že oběť je tlačena do podřízené úlohy, třída se rozdělí na vládnoucí třídu a poddané. Agresoři jsou již plně závislí na šikanujícím chování, mají radost z toho, že se jich oběti bojí, agresoři ubližují z nudy a pro své pobavení. Oběť se stává na šikaně závislá, smiřuje se s danou situací, vyloučí snahu k vlastní obraně. V některých případech se u ní mohou projevat znaky posttraumatické stresové poruchy (PTSP). „PTST představuje závažný následek těžkého traumatu, jež vede k pocitům hrůzy, strachu o život a pocitu bezmoci (což bývá u obětí šikanujícího chování velice časté). Oběť znovuprožívá traumatické události, kdy jí bylo ublíženo, tyto události se objevují ve vzpomínkách a snech (výkřiky, zvýšená potivost). Časté jsou flashbacky, kdy se vrací obrazy, zvuky, chutě nebo jiné dojmy, které jsou spojeny s okamžikem ubližování a bezmoci.“ (Martínek, 2009, str. 122)

Charakteristické způsoby ubližování oběti ve stadiu vytváření norem:

- Oběť je věšena, škrcena
- Odběr krve
- Svlékání do naha

- Kopání, mlácení, vyhrožování zabitím, lámání prstů
- Pálení vlasů, chlupů
- Zastrasování zbraněmi
- Osočování, obviňování oběti z něčeho, co ani neudělala
- Olizování různých předmětů

V. stupeň – totalita

Jedná se o neřešitelné stádium šikanujícího chování, kde pravidla jsou jednoznačně nastavena, ve skupině vládne agresor, všichni ostatní ho poslouchají. Ve školním prostředí v takové třídě nemá učitel žádnou šanci. Celá třída poslouchá pouze hlavní agresory.

4 MODERNÍ FORMY ŠIKANY

Moderní formy šikany souvisejí s rozvojem a využitím sociálních sítí a informačních komunikačních technologií, a mezi tyto projevy agrese řadíme:

- Cyberbullying
- Cyberstalking
- Cyber grooming
- Child grooming
- Happy slapping
- Cyberthreats apod.

4.1 Cyberbullying

Cyberbullying (nebo-li kyberšikana) představuje formu psychické šikany spojené s používáním či realizováním prostřednictvím komunikačních technologií jako je internet nebo mobilní telefon, které jsou v dnešní době běžně dostupné i dětem. Důsledky a dopady kyberšikany vedou často k psychickým problémům a v extrémních případech i ke smrti jedince (sebevraždy). Kyberšikana s šikanou fyzickou či psychickou mají jednu společnou věc. Jejich cílem je nějaké osobě ublížit nebo ubližovat v delším časovém úseku. Kyberšikana často začíná jako šikana a někdy se jejich projevy prolínají a doplňují, jako příklad mohu uvést nahrávání fyzického týrání spolužáka. S masivním rozvojem internetu a mobilních sítí roste i počet případů kyberšikany. Na základě definice šikany si můžeme jednoduše odvodit i definici kyberšikany: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii, zejména internet a mobil.“(Kolář, 2011, str. 22).

Kyberšikana je druhem šikany, která používá elektronické prostředky, jako jsou mobilní telefony, emaily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejich projevů může spadat do oblasti kriminálních činů. Její nejobvyklejší projevy představuje zasílání obtěžujících, urážejících či útočných emailů a SMS. Kyberšikana může sloužit k posilování klasické formy šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání nějaké scény na mobilní telefon a

jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě prostřednictvím vystavení na internetových stránkách. Toto ublížení či poškození může být jak záměrem útočníka, tak důsledkem např. nevhodného vtipu, nedorozumění mezi obětí a útočníkem, nedomyšlením důsledku jednání ze strany útočníka atd. Oběť je poškozována opakovaně, ať už původním útočníkem, tak i osobami, které se do kyberšikany později zapojují.

4.1.1 Specifické znaky kyberšikany

Mezi hlavní znaky kyberšikany patří především to, že útočníci jsou anonymní, pohybující se ve virtuálním prostředí jako jsou sociální sítě. Většinou agresori šikany vystupují jen pod přezdívkou a využívají pro oběť neznámé emailové adresy, telefonní čísla atd. Není pro ně žádný problém vytvářet nové identity. Oběť díky těmto postupům má jen malou šanci přijít na identitu agresora. Anonymita, která se mu naskýtá, má pro něj další výhodný aspekt vůči oběti, a to pocit nepolapitelnosti. Tento fakt posiluje agresorovu odvahu zkoušet drsnější a propracovanější formy útoků. Mění se místo a čas útoků, zatímco u fyzické či psychické šikany lze předpokládat, kdy a kde může k útoku agresora dojít, u kyberšikany nic podobného předpokládat nelze. Obětí útoku se člověk může stát po celý den, kdy bude připojen k internetu nebo bude mít u sebe mobilní telefon. Ve virtuálním prostředí se lidé chovají jinak než ve skutečném světě, lidé mohou uvádět jiný věk, jiné pohlaví a zejména tak manipulovat s těmi, se kterými komunikují. Pro mnohé to může znamenat novou výzvu si vyzkoušet, co by se v reálném světě báli udělat, od seznamování s kýmkoliv až po vydírání, protože je zde menší šance na zjištění pravé identity. Kyberšikana může být způsobena i neúmyslně, osoba jednající v žertu může způsobit bolestivé situace danému jedinci. Dopady na oběť není snadné rozpoznat. Kyberšikana je totiž primárně spojena s psychickým týráním oběti, které se dá na rozdíl od fyzické šikany někdy velmi těžko objevit. Oběti kyberšikany jsou často uzavřené do sebe a nesdělují tyto problémy ani svým nejbližším, ať už z důvodu strachu nebo studu. Na řešení těchto problémů mohou zůstat sami, což také může vést k tomu, že situaci nezvládnou. Způsobů jak ubližovat pomocí internetu nebo mobilním telefonem je mnoho. Komunikační média se stávají nebezpečnou zbraní. Může jít o zasílání urážlivých a zastrašujících zpráv, rozesílání dehonestujících

videí a fotografií obětí, vytváření urážlivých a ponižujících webových stránek, vyvěšení pornografických fotografií s tváří oběti, nahrávání epizod ponižení oběti (bití, kopání, svlékání). Útok může být proveden i pomocí prostředníka, útočník pod jménem oběti rozesílá urážlivé zprávy, přihlašuje se do seznamek, chatovacích a diskusních fór.

Bohužel v dnešní době moderní komunikační média umožňují pronásledovat oběti kdekoliv, 24 hodin denně. Virtuální prostředí poskytuje útočníkovi anonymitu, a proto i pro policii bývá těžké shromáždit dostatek důkazů. Podle výzkumu většina obětí kyberšikany svého agresora zná. Okolí šikanovaného si nemusí vůbec uvědomovat, čím oběť prochází a co víc, ani sám šikanovaný nemusí dlouho dobu vědět, že se na něj cokoliv chystá a rána pak přijde najednou. Při řešení kyberšikany lze využít spolupráce s odborníky IT, mobilním operátorem nebo s pracovníkem facebooku a dalších sociálních sítí. Virtuální prostor je mocnou a nebezpečnou zbraní a stejně jak nůž může i zabít.

4.2 Cyberstalking a stalking

Cyberstalking či stalking (pronásledování) je dalším nebezpečným jevem, který označuje opakované a stupňující se obtěžování a pronásledování, které snižuje kvalitu života a ohrožuje jeho bezpečnost. Toto obtěžování a pronásledování může mít řadu forem a také různou intenzitu. Dané vymezení však nemění nic na faktu, že musí naplňovat určité znaky skutkové podstaty, aby se jednalo o trestný čin nebezpečného pronásledování. Mezi ně řadíme intenzitu jednání, dlouhodobost a hlavně fakt, že pronásledovatel jedná proti vůli pronásledovaného člověka. Vzhledem k tomu, že nebylo jasné, co se myslí dlouhodobostí, ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo vnitra se shodla na době 4 – 6 týdnů. Stalking prováděný za pomoci internetu či jiných elektronických prostředků komunikace v současné době skýtá nepřehledné množství možností. S tím, jak pokračuje vývoj tohoto média, se škála neustále rozrůstá. Pronásledovatel nebo-li stalker svoji oběť neustále zahlcuje emaily, telefonáty, SMS zprávami atd., které oběť nechce. V České republice až do roku 2010 nebyl stalking postihnutelný. Ke změně v trestním zákoně došlo 1. ledna 2010, kdy se zavedl nový trestný čin tzv. stalking, který je v české legislativě označován jako nebezpečné pronásledování a jeho skutková podstata je vymezena v ustan. § 354 z.č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. (dále o tomto viz kapitola 5.3.)

Za typické projevy nebezpečného pronásledování stalkingu, můžeme považovat následující druhy chování:

- opakované pokusy o kontakt formou zpráv, dopisů, telefonátů, emailů, SMS, zasílání drobných předmětů apod., které jsou pro oběť skličující
- demonstrování moci a síly stalkera v podobě přímých nebo nepřímých výhrůžek, které vzbuzují u osob oprávněný strach a obavy
- poškození a ničení věcí oběti, např. poškrábané auto, lak poškozený sprejem, propíchané pneumatiky, rozbité okno u bytu, sem můžeme zahrnout také zasílání virů emailem a další druhy elektronických invazních technik spojených se snahou dostat se k osobním údajům
- fyzické pronásledování oběti cestou do školy, na nákup, nebo také čekání na oběť před domem, do tohoto druhu nebezpečného pronásledování řadíme i výhrůžky přímého násilí, hrozba zabitím

4.3 Cybergrooming

Tímto termínem označujeme snahu některých uživatelů internetu, např. sociálních sítí, zmanipulovat oběti k osobní schůzce, za pomoci sociálních sítí nebo mobilního telefonu a poté oběť zneužít. Cybergrooming tedy označuje chování uživatelů internetu, které má v dítěti vyvolat falešnou důvěru a připravit ho na schůzku, jejímž cílem je nezletilou nebo zletilou oběť sexuálně zneužít, fyzicky na ní zaútočit, zneužít oběti pro dětskou prostituci, k výrobě dětské pornografie apod. Útočníci jsou tedy často pedofilní. Seznámit se s novým člověkem na internetu, v online prostředí, je pro mnoho zletilých či nezletilých lidí skvělá představa i výzva. Na své internetové přátele nemusí nikde čekat, nemusí za nimi chodit, stačí jen vstoupit do světa sociálních sítí a přidat se k chatu nebo se seznámovat přes různé aplikace s lidmi, kteří je budou mít neustále rádi a na jejich problémy se budou dívat poněkud jinak než ve skutečném světě. V některých případech si mladí uživatelé mohou myslet, že potkali na sociálních sítích někoho mimořádného, někoho kdo jim mezi kamarády opravdu chybí a porozumí jim. Ve skutečnosti to může být i dospělá osoba se sexuálními úmysly a právě takoví jedinci

se na sociálních sítích zaměřují na děti a mladistvé za účelem setkání se - ale již ve skutečném světě.

4.4 Childgrooming

Childgrooming je podobné chování se zaměřením jen na děti (sexuální sblížení, zneužívání, znásilnění). Psychická manipulace v rámci cybergroomingu probíhá obvykle delší dobu, od cca. 3 měsíců po dobu několika let. Tato doba je přímo závislá na způsobu manipulace a na důvěřivosti oběti. Existují případy, kdy predátor manipuloval dítě po dobu 2 let, než došlo k osobnímu setkání a sexuálnímu zneužití. Oběti cybergroomingu jsou zpravidla děti a mládež nejčastěji ve věku 11-17 let. Častěji jsou obětmi dívky než chlapci. Lze předpokládat, že oběti tvoří zejména ti uživatelé internetu, kteří tráví velké množství volného času v online komunikačních prostředích, kde také navazují kontakty. Děti a mládež jsou k manipulaci náchylnější zejména proto, že dosud nemají plně rozvinuté sociální dovednosti a mají nedostatek životních zkušeností. Mezi nejčastější oběti patří:

- děti s nízkou sebeúctou nebo nedostatkem sebedůvěry (lze je snadno citově či fyzicky izolovat)
- děti s emocionálními problémy, oběti v nouzi (často hledají náhradu za své rodiče a potřebují pomocnou ruku)
- děti naivní a přehnaně důvěřivé (jsou ochotnější zapojit se do online konverzace s neznámými lidmi, obtížněji rozpoznávají rizikovou komunikaci)

4.5 Happyslapping

Happyslapping znamená v překladu veselé fackování, tato velice častá forma kyberšikany se vymezuje neadekvátním humorem na úkor nevinného jedince. Jde o nahrávání a následné sdílení videozáznamu fyzických útoků (někdy i předstíraných), týrání či ničení věcí.

4.6 Cyberthreats (kyberhrozba)

Cyberthreats jsou informace vzbuzující pocit ohrožení, které jsou smyšlené a mají oběti způsobit trauma. Patří sem různé výhrůžky, hrozby, plané popluchy, či smyšlené katastrofické vize.

5 AKTÉŘI ŠIKANY

5.1 Charakteristika agresora a jeho typy

Nejlépe definuje agresora M. Kolář ve své knize *Bolest šikanování*, a to jako „člověka, který se z nějakých důvodů vyhnul bolestivému duchovnímu růstu a ustrnul na počátečním stupni vývoje. V jeho jednání mu jde jen o sebe samého a je naprosto netečný k tomu, co způsobuje druhým lidem.“ (Kolář, 2001, str. 74). Na necitlivost a bezohlednost agresora vůči ostatním a na jeho nedostatečně vyvinuté svědomí, díky kterému necítí vinu, upozorňuje i Bendl (2003). „Tento nedostatek „citu“ se většinou projevuje u jedinců, kteří vzešli z rodin, jejichž výchovné prostředí bylo těžce citově deprimující. Pro mnohé agresory je týrání zábavou, něčím, nad jehož důsledky se nezamýšlejí. Nemají výčitky svědomí. Často vinu svalují na oběť: „Vždyť si o to říkal.“, „Koledoval si o to.“, „Neměl provokovat.“ (Bendl, 2003). Agresoři nemají žádné pocity viny a zasloužený trest berou obvykle jako křivdu. Aby ubránili své sebepojetí, odmítají sami sebe vidět jako nelítostné tyrany. Velmi často zdůvodňují chování odpověďmi typu: „Strašně mě provokoval...“ Tento způsob, kdy agresor svaluje vinu na oběť, lze většinou označit jako racionalizaci. Pedagogové, kteří nejsou příliš orientovaní v problematice, je berou vážně. Základním rysem povahy agresorů tedy bývá sobeckost a egocentričnost. Na otázku, proč to dělali, často odpovídají zcela shodně: „Byla to pro nás legrace.“ Vítězit nad druhými je lehčí, než nad sebou samým. Agresor je člověk, který se tedy vyhnul duchovnímu růstu a zůstal na počátečním stupni vývoje a stal se nezralou osobností. Agresory lze zařadit do čteně zastoupené skupiny lidí závislých na sobě, jejichž vztahy k druhým jsou pouze prospěchářské a parazitně manipulativní. Sobecká a sebestředná orientace agresorů spočívá v nelásce k sobě. Agresoři umějí strach skrývat i před sebou. Další znak, který se u nich často vyskytuje, je touha po moci.

Jak ale upozorňuje Říčan (1995), nezáleží na tom, z jaké sociální vrstvy dítě pochází (i když u některých vrstev čtenější předpoklady pro vznik šikany jsou), ale ukazuje se, že agresorem se stává, jak dítě z nižších sociálních vrstev, tak i dítě velmi bohatých rodičů, kteří ho místo své péče zahrnou vysokým kapesným. Mezi rodiči těchto dětí se nápadně často vyskytují lidé, kteří se rychle společensky vyvihli a zbohatli. Celková hodnotová a

kulturní úroveň těchto rodin je nízká, děti bývají výchovně zanedbávány. Pedagogové se často bojí proti těmto dětem kvůli postavení jejich rodičů zakročít.

Podle Webstera – Doyle (2002, str. 45) dochází i k situacím, kdy „V některých případech děti „tyranizují“ své rodiče. Dělají to způsobem, aby jim bylo líto, a dělají vše, co je učiní šťastnými a tím získávají značnou moc. Sebelítost využívají k manipulaci. A jakmile na sebe vezmou tuto roli, mívá to opačné účinky - bývají terčem tyranů, kteří je začínají šikanovat.“ (Webster – Doyle 2002)

Osobnosti agresorů se vyznačují určitými charakterovými znaky (buď disponují jen jedním, nebo mají různé kombinace). Mezi tyto znaky patří: snaha dominovat a ovládat okolí, sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti, dále pak samolibost, namyšlenost, neúměrná ctizádostivost, kladný vztah k projevům agrese (tyto děti bývají většinou tělesně zdatné), nedostatek morálního citění, absence pocitů viny, lítosti popř. nedostatek sebereflexe (zasloužený trest vždy vnímají jako křivdu). Agresoři jsou často egocentričtí, autoritativní, oplývají pocitem vlastní důležitosti, nepostradatelnosti a výjimečnosti a nechybí jim touha získat dominantní pozici, ovládnout, druhé kontrolovat, jejich chování i pocity, někteří mají naopak pocity méněcennosti, nespokojenost s vlastním životem, postavením či vztahy, jsou vnitřně velmi slabí a nejistí, mají malé schopnosti a dovednosti v oblasti emoční a vztahové inteligence, - neradi přijímají zodpovědnost, a mají předsudky k odlišnostem jako např. k jinému náboženství, hodnotám apod.

Záleží ale i na typu prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Často se setkáme s případy, že kdo je agresorem v jedné skupině, může být sám šikanován ve skupině jiné. Agresorem bývá rváč, který je horkokrevný, vznětlivý, impulzivní, špatně se kontroluje a často se dostává do konfliktů. Často to bývá žák s nízkou emoční inteligencí. Ale ne každý rváč šikanuje a ne každý, kdo šikanuje, je rváč. Agresor často svou suverenitou získává přívržence, kteří se mu obdivují a asistují – z hlouposti i ze strachu. Agresor nemusí být rozpoznatelný podle hrubých rysů. Naopak často se zlo skrývá za andělskou tvář a nevinným úsměvem. Právě tyto rysy někdy představují pro toho, kdo je jimi obdařen, pokušení jich zneužívat. Za určitých okolností – zejména při dlouhotrvající šikaně – ztrácejí schopnost soucitu často i ti jedinci, kteří by sami od sebe podobné

chování nikdy nepodporovali a kteří jsou po citové stránce úplně normální. Když se pak šikana prozradí, bývají pedagogové i rodiče šokováni tím, co vidí, a odmítají si podobnou realitu být jen vůbec připustit.

Jak bylo již výše zmíněno, agresorovu osobnost nemusí vystihovat pouze jeho fyzická síla a obratnost, mnohdy se jedná o jedince, který je fyzicky velmi slabý a přesto dokáže oběti šikanovat a to především psychicky. Disponuje inteligencí a uměním manipulovat, což mu umožní zorganizovat šikanu, aniž by s obětí přišel do tělesného kontaktu. Své slabosti a nedostatky dokáže obratně skrývat, poukazuje na nedostatky druhých. Ke skupině lidí, které chce využít, dokáže být příjemný, vlídný, laskavý, k jiným se chová opačně – agresivně, hrubě, je k nim lhostejný, nemá o druhé zájem, nerespektuje jejich práva a už vůbec ne jejich přání. Fyzicky slabý agresor často působí ve spojení s agresorem silným.

Kolář (2001) v tomto případě uvádí, že agresor používá kombinaci metod jako je vymývání mozku a psychická manipulace. Oběti vnutí postoje, způsoby myšlení a jednání, které by za normálních okolností nikdy nepřijaly. Dochází u nich k tzv. vymývání mozku. V případě psychické manipulace agresor oběť přesvědčuje a manipuluje s ní tak, že oběť se často nerozhoduje podle svého přesvědčení a stává se na agresorovi závislou. Tato závislost je velmi nebezpečná, jelikož oběť si ani neuvědomuje, že byla šikanována, ale naopak vnímá agresora jako svého kamaráda.

Kolář (2001) rozlišuje tři typy agresorů:

K prvnímu typu patří agresor hrubý, primitivní, impulzivní, s velkými kázeňskými problémy a narušeným vztahem k autoritám. Šikanuje velmi tvrdě a nelítostně. Vyžaduje absolutní poslušnost a šikanu používá cíleně k zastrašování ostatních. Agresor 1. typu má často hodně energie a kázeňských problémů, jeho vztah k autoritě je narušen, někdy je členem gangu, páchajících trestnou činností. Rodiče agresora jsou většinou lidé s brutálním násilným chováním, kde ve výchově je často používána agrese.

Pro druhý typ agresora je charakteristický jeho velmi slušný a kultivovaný vzhled. Je však sevřený a zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuální oblasti. Jeho násilí a mučení je rafinované a děje se spíše skrytě, bez přítomnosti svědků.

Rodiče jsou ve výchově agresora často nároční a příliš důslední, ale dítě vyrůstá s absencí pozitivního citu od rodičů.

Třetím typem je „srandista“. Optimistický, výmluvný, dobrodružný jedinec se značnou sebedůvěrou, který šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Je u něj patrná snaha zdůraznit humorné a zábavné stránky týrání. Nezřídka bývá oblíbený a vlivný. V rodině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot.

Jiné typy agresorů nám předkládá Webster-Doyle (2002, str. 21-22), který rozlišuje dva druhy tyranů.

Extrovertní agresoři: jsou otevření, agresivní, aktivní a výřeční. Chtějí mít vždy „navrch.“ Nezajímají se o vlastní myšlenky a pocity, spíše o okolí, bývají vzpurní. Projevují se tvrdě a hrubě. Uvnitř se mohou cítit nejistě a mohou mít pochybnosti o sobě samých.

Introvertní agresoři: nestojí o uznání, nebouří se, podřizují se společnosti. Vyvolávají v ostatních pocit, že to myslí dobře. Chtějí být oblíbení u učitelů a umí být vypočítaví. Někdy si ani oběti neuvědomí, že jsou jimi šikanované.

5.2 Charakteristika oběti

Oběť šikany obvykle nějak vybočuje, je něčím nápadná, neobvyklá, má fyzickou či psychickou odlišnost, bývá snadněji ovlivnitelná, s nižší hladinou sebevědomí a sebeúcty a naopak s vyšší hladinou pocitů viny a zodpovědnosti, v kolektivu je spíše submisivní, často až osamocená; může to být dítě neurotické, plaché, ustrašené a zranitelné, dítě s hyperaktivitou či poruchou osobnosti, dítě opožděné, oslabené, nemocné, někdy dítě provokující, které chce získat pozornost za každou cenu, „šplhoun“. Může to být dítě, které je v kolektivu nově, někdy oběť naopak ve škole vyniká s nadprůměrnými výsledky, učitelé je chválí, pochází z dobrého rodinného zázemí a ostatní mu závidí.

Čím dřív se šikana odhalí, tím se napáchá méně škod na oběti. Je neoddiskutovatelné, že větší následky si z šikanujícího chování odnáší oběť, a to nejen na těle, ale i na duši. Je tomu tak i proto, že agresoři, pokud se na ně přijde, se stávají klienty pedagogicko-psychologických poraden, středisek výchovné péče, psychologů apod. Oni jsou přece

tím problémem, který se musí řešit, často mají celkově problémy s chováním, a proto se s nimi „musí něco dělat“. O oběti se většinou již nikdo nestará. Pokud se případ „nějakým“ způsobem vyřeší, jsou rodiče rádi, že je vše za nimi, a v budoucnu se do minulosti zpět nechtějí vracet.

Rodiče proto musí své dítě pozorovat, spolupracovat s ním a mít o něj zájem, naopak pokud dítě má náhlé změny chování, má nevysvětlitelné úrazy a poškozené oblečení, častěji ztrácí své osobní věci, snaží se najít výmluvy, jak nejit do školy, je častěji nemocné, méně jí, ztrácí zájem o přátele a mimoškolní aktivity, je náladové, má pocity úzkosti, deprese, beznaděje, smutku, pak by rodič neměl na nic čekat a vyhledat odbornou pomoc a spolupracovat s vedením školy.

Nikdy by takoví rodiče neměli brát spravedlnost do svých rukou (např. že si půjdou vše vyřídit s rodiči agresora popř. s agresorem samotným). Je důležité, aby oběť šikany nebyla svými blízkými podezřívána za spouštění šikany vůči ní ("ty je provokuješ", "ty jim nadáváš" apod.), popř. byla za toto chování trestána. Záleží na každém rodiči a dítěti, jakou strategii pro vyřešení šikany zvolí. Neexistuje univerzální postup, který by byl použitelný ve všech případech. Rodiče musí být pro dítě zdrojem porozumění, ochrany a bezpečí. V žádném případě se rodiče oběti nesmějí domnívat, že jejich dítě je divné, bezbranné, neschopné. Nemá smysl nechat dítě trpět a přijmout představu, že se alespoň zocelí pro budoucí život. Naopak, v mnoha tragických případech tento druh fyzického a emocionální ataku na dítě vede nejen ke ztrátě sebevědomí ale i k sebevraždě.

Někteří odborníci doporučují jako způsob řešení šikany pro oběť změnu školy. Tento způsob je přijatelný pouze v případě, že postoj pedagogického sboru je vágní, škola není schopna, a někdy ani ochotna, chránit bezpečí a práva dítěte.

Můžeme rozlišit základní kategorie obětí: (Sborník konference Rozvoj školy a supervize. 2012).

Oběť na první pohled – jedná se o děti, které jsou v některém směru oslabené, a jejich okolí to dobře registruje. Na první pohled je vidět, že jsou fyzicky méně zdatné, jsou menší, slabší, hubené, ve svém obličejí zrcadlí slabost, bojácnost. Neumí se ve třídě prosadit, často sedí zamklé, osamocené. Pokud se stanou terčem počátečních

legráček, neumí se bránit – utečou, popř. se rozpláčou, někdy pouze zuří a vztekají se, což u agresora spouští další reakce. Rodiče v nich často ubíjí jejich osobnost a děti se nemohou samy prosadit. Tlumením přirozené aktivity se z těchto dětí stávají pasivní pozorovatelé, kteří nic nesmí. A nakonec se ani samy o nic nesnaží. Jsou do určité míry světem vláčeny bez vlastní vůle.

Oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček – jde o děti, jejichž rodiče (především matky a babičky) si nedokáží připustit, že jejich ratolest dozrává do určité fáze svého vývoje a stává se samostatnou. Tyto příliš starostlivé matky však v dětech vidí především malé nesamostatné dítě, za které musí všechno vyřizovat, všude je musí hlídat, musí mít nad ním dohled.

Handicapované děti patří mezi časté a velmi snadné oběti. Tím, že dochází k větší integraci postižených dětí do základních škol, dochází i častěji k tomu, že agresori využívají převahu nad dětmi, které se opravdu bránit nijak nemohou. Tato nepřipravená integrace je spíše pro postižené dítě ohrožující.

Učitelské děti – jedny z nejčastějších obětí především v případě, že rodič učitel učí na stejné škole, kam chodí jeho dítě, v horším případě své dítě sám učí. Rodič učitel většinou „sklouzne“ k tomu, že je na své dítě přísnější, neuvědomuje si však, že tím může způsobit závažné trhliny i ve vztahu dítě – rodič. Učitel o svém dítěti ví víc než by věděl, pokud by dítě chodilo do jiné školy. Má na něj vyšší kritéria a požadavky na jeho prospěch a chování. V kolektivu ostatní děti mohou závidět dítěti učitele, že je preferován, že je u zdroje informací apod. Z těchto a dalších důvodů lze jenom doporučit, aby rodič-učitel neměl své dítě na škole, kde učí, a především, aby své dítě sám neučil.

6 NÁSLEDKY ŠIKANY

Šikanování (zejména dlouhodobé a v pokročilém stádiu) může mít hrůzné následky, jak u obětí, tak u agresorů a to na společenské, fyzické i psychologické úrovni. Mezi základní negativní účinky patří zejména poškození fyzického i psychického zdraví oběti (v krajním případě může dojít i k ohrožení jejího života). Dlouhodobé šikanování má za důsledek nízké sebevědomí, na hranici hlubokých pochybností o vlastní hodnotě.“ (Poëthe 1999:119). V dospělosti jsou tito lidé často trpící ztrátou důvěry, jsou více konzervativní, bojí se nových událostí, jsou často nekomunikativní a preferují sociální izolaci, častěji u nich dochází k sebevraždám, a to nejen v dospělém věku, ale i v době působení šikany, kdy dítě už neví, jak před šikanou utéct a jedinou cestou je právě sebedestrukce.

Šikované dítě provází pocit frustrace, negace vůči školnímu vzdělávání, neboť dochází k izolaci a zesměšňování v kolektivu, při výuce dochází k poruchám koncentrace, což často vede k zhoršení prospěchu. Dítě se do školy bojí docházet, často má neomluvené hodiny, které také znamenají celkovému zhoršení hodnocení. Pokud je dítě šikanováno dlouhodobě, jsou následky velmi závažné a mnohdy celoživotní. Když není šikana odhalena nebo je dokonce přehlížena, je vysoce pravděpodobné, že oběť bude v pozdějším životě nějakým způsobem deformovaná v oblasti sebepojetí, sebevědomí, atd. Dlouhodobé brutální násilí často vede ke zhroucení osobnosti, strachu o život, poruchám spánku a nočním můram. Oběť se nemusí zhroutit, ale další následky jsou evidentní. Příznakem je např. skutečnost, že oběť není schopna pokračovat ve studiu ani po přeřazení na jinou školu. Oběť má nízké sebevědomí, dochází k poruchám sebehodnocení, ztráty vlastní vůle, mohou se projevit chronické depresivní stavy a poruchy vývoje osobnosti. V domácím prostředí dochází k poruchám usínání, nočnímu neklidu, projevují se i somatické potíže, jako je zvracení, bolesti břicha, astma, alergie, poruchy trávení, poruchy spánku, bolesti hlavy apod.

Šikana zanechává významné následky i pro agresory. Jedinci, kteří v minulosti šikanovali často, tendují do společnosti delikventních skupin a v budoucnu mívají sklony ke kriminalitě. (Bendl 2003, str.39) Navíc podobně jako oběti i agresori mívají problémy s prospěchem, docházkou, často mají taktéž nízkou sebedůvěru. Vyrůstají v dysfunkční rodině, jsou zneužíváni, neumí se vcítit do problémů ostatních a často mají

deprese a psychická traumata. Šikana ovlivňuje a postihuje i okolí, především nešikanující spolužáky, kteří tím, že se v tomto prostředí pohybují, nakonec šikanování schvalují a často se se na něm spoluúčastní. "Tito žáci „... ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. (...) Mravní i zákonné normy jsou zcela bez zábran porušovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. Žáci mají strach šikanu ohlásit, neboť poté by se agresori zaměřili na ně, mohou se cítit vyděšeně nebo provinile, že proti šikaně, o které ví, nic neudělali.“ . (Bendl 2003, str.39).

Šikana narušuje i vztahy mezi žáky a pedagogy. Učitelé jsou ve stresových situacích a často neví, jak dotyčnou oběť ochránit nebo zabránit šikaně, vyhocené jsou i vztahy mezi rodiči, ti se proti šikaně brání stížnostmi proti škole a mediálním zveřejněním. Odborným zkoumáním bylo zjištěno, že ve skupině, která je již pod silným vlivem násilného chování agresorů, má učitel minimální efekt na výuku a edukační prvek. Pokud pedagog nezachytí signály šikany včas, v čase jejího rozvoje, je pozdější náprava podstatně složitější. Pedagogovi důvěřuje čím dál méně žáků a jeho autorita je ohrožena, a to nejen v úrovni profesionální, ale i osobnostní.

6.1 Předcházení šikanování

Prevence šikany je nejdůležitější faktor, na který musí všichni zúčastnění klást největší důraz. Jen tak lze s šikanou účinně bojovat. Prevence je velmi časově a finančně náročná, ale důvody k jejímu odstranění, nebo alespoň částečnému zmírnění jsou důležité a netýkají se jen následků, které prožívají oběti. Již v předškolním věku je potřeba s prevencí začít. Děti musí mít volnočasové aktivity, nejlépe sportovní kroužky, vytvářet si nové kamarádství, trávit s vrstevníky společný čas, neizolovat je. Prvotním způsobem prevence proti šikanování je tedy předejít jejímu vzniku od raného dětství, v předškolním věku.

Možností primární či sekundární prevence je mnoho, ale domnívám se, že ve školním prostředí je nejdůležitější žáky poznat, vědět o nich mnohé a především pozorovat jejich chování ve více prostředích. Mluvit s nimi, i když se v danou dobu žádná šikana nevyskytuje, protože komunikací si získáme důvěru a v případě určitého problému

máme větší šanci, že se nám lépe svěří. Tohle pravidlo platí nejen pro učitele prvního stupně základní školy.

Podle Koláře (1997, str. 75 - 88) pokud se vyskytne těžká agrese u dětí a mladistvých, zvláště potom čtvrtý a pátý stupeň šikanování, je nanejvýš obtížné proniknout do jeho nitra. Překážek k odhalení šikany je více, zkušený pedagog se s nimi musí umět vypořádat.

Pedagog musí být erudovaný na to, aby šikanu rozpoznal. Mezi největší překážky se řadí fakt, že oběť nesdělí a nepřizná nikomu kompetentnímu, že je šikanována, výpovědi zabraňuje také její strach z pomsty, agresori často úporně a vynalézavě lžou, používají falešných svědků a nutí oběti ke lhaní či odvolání výpovědi. Pokud již dojde k jejich usvědčení, tak šikanování popírají, ovlivněni jsou i další svědci šikany, kteří mohou mít strach vypovídat, nechtějí „bonzovat“, navíc čím více žáků ve skupině přijme pravidla šikanování, tím horší je možnost získat od nich nějaké informace. Mnohdy se může stát, že členové mají z agresorů strach. Ať už se jedná o počáteční či pokročilé šikanování je naprosto nevhodné vyšetřovat podezření na šikanu přímo ve třídě před ostatními žáky. Bohužel překážek je hodně i u rodičů, např. rodiče agresorů si to, že jejich dítě je tyran vůbec nepřipouští, chrání je za každou cenu a odmítají spolupracovat při vyšetřování, které bez jejich spolupráce často končí záporně. Rodiče obětí nepomáhají. Jejich primárním požadavkem je, aby dítě přesunuly na jinou školu a agresori se nic nedozvěděli. Mnohdy přestanou se školou spolupracovat úplně a zhroutené dítě skryjí před celým okolím. Jen výjimečně podají rodiče obětí trestní oznámení na policii či k soudu. Vyšetřování bez spolupráce oběti je velmi komplikovaná a neobejde se bez pomoci odborníka.

U pokročilého stádia šikanování, především pátého stupně, může pedagog nevědomě bránit agresora, neboť se domnívá, že je jedním z nejlepších žáků ve třídě. V tomto případě totiž tento žák spolupracuje s pedagogem, vychází mu vstříc a podporuje jeho výukové záměry a kázeň. Učitel si nedokáže představit, že by právě tento žák mohl být tímto agresorem. Šikanování není mnohdy vnějšimu pohledu přístupné a vymyká se logice. Agresory totiž mohou být i velmi úspěšní a nadaní žáci. Pro prevenci šikanování je tedy nutné, aby byl pedagog velmi ostražitý a vnímavý a byl schopen sledovat

pečlivě žáky nejen při vyučování, ale i mimo školu. Při rozpoznání prvních varovných signálů šikany (jako je především změna chování jak jednotlivce, tak celého kolektivu, kdy oběti chodí jako poslední a mnohdy nepřijdou na hodinu vůbec nebo jsou v kolektivu přehlíženi či naopak pošťuchováni) je nutné vhodně a včas zasáhnout. Při podezření na výskyt šikany musíme být velmi opatrní, abychom oběť či svědky nevystrašili.

V případě předcházení kyberšikany se jedná o zcela jiný typ prevence a neexistuje přesné pravidlo jak se ubránit. Riziko se však dá snížit níže uvedenými postupy:

1. Volba správného hesla. U každého účtu na internetu je lepší zvolit jiné heslo, které se sestává z komplikované kombinace čísel a písmen.

2. Zabezpečení všech účtů (především na sociálních sítích jako je Facebook apod.). Zde je nutné v nastavení nezveřejňovat soukromé informace, adresu, telefonní čísla atd. cizím lidem. Lepší je mít vymyšlenou identitu, tím jsme pro agresora neidentifikovatelní.

3. Hovořit s dítětem o každém kroku na internetu. Osoby, které jsou na druhé straně chatu nebo sociální sítě mohou používat jinou identitu a informace mohou být zcela vymyšlené. Dítě tak musí zvážit, zda na podezřelé vzkazy reagovat, je potřeba si rozmyslet, co komu píše a především všemu, co je na internetu nevěřit. Naopak důvěra ve svěřování o své aktivitě na internetu nejbližšímu okolí (rodina, učitelé) hraje velmi důležitou roli v prevenci kyberšikany.

4. Z druhé strany je důležité respektovat ostatní uživatele a neodesílat a zveřejňovat citlivé údaje, které mohou jiné dítě poškodit či znemožnit v očích ostatních. Něco, co je pro jednoho jako legrace, může druhý pochopit jako urážku nebo ponížení.

5. Seznámit se s pravidly chatu či diskuze

6. Nekomunikovat pod vlivem alkoholu či jiných drog

K prevenci šikaně na školách by měl fungovat speciální odborník, který bude zodpovědný za koordinaci a realizaci prevence proti kyberšikaně a který bude garantovat tvorbu odpovídajících strategií. Ideální je, pokud tento člověk patří zároveň

mezi členy školního vedení nebo je školní preventista. Měl by dohlížet na pozitivní využívání technologií a usnadnit postiženým postup, jak kyberšikanu nahlásit.

Inspiraci v prevenci šikany a kyberšikany by naše školy mohly najít v západní Evropě. Např. ve Velké Británii ministerstvo školství poskytuje školám bezplatně metodické materiály. Odborníci z nevládní organizace Kidscape se zapojují do přípravy učebních materiálu, vybudovali specializovanou linku pro šikanování jako součást linky důvěry pro děti. Pořádají se konference, pracovní setkání apod. Opakovaně se vysílá informační videofilm v televizi. Ve Francii zřídili speciální poradnu pro centralizování informací a řešení šikanování ve školách. Ve Švédsku od roku 1993 existuje v justici funkce ombudsmana pro práva dětí a mládeže. Boj proti šikanování je zakotven ve švédském školském zákonu. V něm se říká, že všichni členové školního společenství musí každý den bojovat proti všem formám ponižení, jako je šikanování a rasismus. V této souvislosti bych zmínil výsledky výzkumu výskytu šikany v zahraničí, kde velmi podrobný průzkum byl proveden ve Skandinávských zemích. Největší a nejrepresentativnější studie šikany byla provedena v roce 1983 jako součást norské národní kampaň proti šikaně ve škole (Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.),). Dotazník byl podán k většině základních a středních škol, kde bylo analyzováno 10% těchto žáků, což představuje asi 140 000 studentů ve věku 8-17 let. Procento obětí na základních školách se snižuje s vyšším ročníkem a to u obou pohlaví. Tento trend pokračuje u chlapců na středních školách, ale velmi mírně. U dívek je významný pokles v procentech je patrný při přechodu ze základní na střední školu.

Výzkum provedený na základě menšího počtu zúčastněných žáků, byl proveden na začátku 70. let Olweusem ve Stockholmu. Vzorek zahrnoval chlapce ve věku od 12 do 14 let. Olweus zjistil, že asi 5% chlapců bylo šikanováno výrazně. Tyto první empirické studie šikany ovlivnily další vývoj. Od roku 1980 bylo realizováno několik dalších studií na základních a středních školách ve skandinávských zemích a ve Finsku (Mykletun 1979; Roland 1980,1993a; Björkqvist, Ekman, a Lagerspetz 1982; Lagerspetz, Björkqvist, Berts, a King 1982). Procenta obětí identifikovaných se mírně lišila, ale

průměrný odhad z těchto studií je, že asi 5% žáků je šikanováno a to značnou intenzitou.

Ve Velké Británii výzkum čítající více než 6000 žáků v 17 školách v Sheffield LEA, odpovídalo na otázky týkající se prevalence, pohlaví, a typů šikany, kde dochází k týrání. Výsledkem bylo celkem 39,4 % dětí, které se setkaly se šikanou jako oběti. Výzkum se zaměřil i na informovanost učitelů a rodičů. Respondenti dostali dotazník s 25 otázkami, který obsahoval definici šikany, která je v souladu s definicí uvedenou ve Skandinávii Olweusem. Celkový podíl šikanovaných dětí zde vychází výrazně vyšší než v národním průzkumu konaném v Norsku v roce 1983. Jeden trend zůstal však stejný - množství dětí, které se stanou obětí šikany má tendenci klesat s rostoucím věkem.

V Irsku, O'Moore a Hillery (O'Moore, A. M., & Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin schools. *Irish Journal of Psychology*, 10, 426-441.) zjistili, že 8% z 783 dětí ve věku 7 - 13 let bylo vážně šikanováno, tedy staly se oběťmi šikany jednou týdně nebo častěji. Jejich výzkum také ukázal, že chlapci mají větší tendenci šikanu ohlásit. Toto šetření také zjistilo, že na zvláštní škole je takových dětí až 11,5%.

V Holandsku provedl výzkum šikany Mooij (Mooij, T. (1993). Working towards understanding and prevention in The Netherlands. In D.P. Tattum (Ed.), *Understanding and managing bullying*. Oxford: Heinemann.) v rámci Holandské nadace pro vzdělávání v oblasti vědeckého výzkumu v roce 1990 - 1992. I zde výsledek ukázal stejnou snižující se tendenci výskytu šikany u starších dětí. 8% z přibližně 1000 dětí v základních školách, které odpověděly na dotazník o šikaně, byly šikanovány jednou týdně nebo častěji. Až 23% respondentů uvedlo, že bylo šikanováno několikrát.

Na třech australských základních školách, kde byl proveden výzkum, (Slee, P. T., & Rigby, K. (1993). Australian school children's self appraisal of interpersonal relations: The bullying experience. *Child Psychiatry and Human Development*) bylo dotázáno celkem 412 dětí ve věku od 7 do 13 let, s cílem určit výskyt šikanózního chování a obětí šikany a prosociálního chování. Na základě dotazníku vědci zjistili, že 10% chlapců a 6% dívek odpovědělo, že je šikanováno jinými jednou týdně nebo častěji. Frekvence a četnost byla vyšší u starších dětí, asi u 8% dětí šikana trvala déle než 6 měsíců.

V České republice byla provedena **Výzkumná studie** (26. 7. 2001 do 31. 1. 2002) a zúčastnilo se jí celkem 4088 respondentů. Z toho 2059 respondentů bylo zahrnutých do souboru Zdravá škola a 2029 respondentů bylo zahrnutých do kontrolního souboru. Šetření na školách probíhalo v 6., 7., 8. a 9. třídách. Na výzkumu se podíleli PhDr. Miluše Havlínová, Csc., PaedDr. Michal Kolář, Stanislav Větrovský, Ing. Jitka Sigmundová, Mgr. Jeroným Klimeš. Odborným gestorem projektu byla MUDr. Eva Millerová. Zadavatelem bylo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Na úrovni ministerstva taktéž došlo k několika preventivním programům. Byla zřízena skupina při MŠMT ČR, která hledala promyšlený postup boje proti šikanování na úrovni resortu školství v oblasti osvěty, metodiky a organizace prevence šikanování, ale i v oblasti legislativy a ekonomických rozvah. Jinak řečeno, jejím hlavním úkolem je faktická pomoc školám. Od jejího prvního setkání v srpnu 2000 do ledna roku následujícího se podařilo udělat řadu důležitých věcí. Patří mezi ně konkrétní činy k prolomení ticha a otevření tématu šikanování jako závažného problému i nastartování přípravy systematického vzdělávání odborníků (vypracování akreditačních kritérií pro výběr vzdělávacích programů proti šikanování). Tou nejdůležitější věcí však bylo vypracování metodického pokynu ministra školství k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, který nabyl účinnosti 1. ledna 2001. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů. (<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>). Uvedený materiál je pro praxi boje proti šikanování mimořádně užitečný. Stanovuje konkrétní pravidla, jak má škola postupovat v prevenci a při odhalování a řešení šikanování. Evidentně podporuje dosavadní pozitivní iniciativy k zastavení epidemie šikanování. Podrobněji se preventivním programem v rámci ZŠ Dukelská ve Strakonících budu zabývat v kapitole 6.1.4.

6.1.1 Klima třídy a školy

V této kapitole, ve které se chci zabývat klimatem třídy, si nejprve objasníme vhodnou definicí tento odborný výraz. Robert Čapek jej ve své knize „Třídní klima a školní klima“ /2010/ definuje: **Třídní klima** je souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení

vnímání, prožitků, emocí a vzájemného působení všech účastníků, které v nich jako ve spolutvůrcích a konzumentech vyvolávají edukační i jiné činnosti v daném prostředí.

Mezi základní složky sociálního klimatu tak patří fyzikální prostředí, hodnoty školy, kvalita výuky, vědomí silných a slabých stránek, péče a respekt, podpora pedagogů, a dodržování pravidel a zodpovědnosti, emocionální reagování žáků a učitelů na ně.

Ve výzkumné studii Sociální klima v prostředí základních škol (Kolář M., Havlíková M. 2001 str. 4) ČR je sociální klima definováno jako subjektivní produkt účinků sociálního prostředí na lidi. Lidé vytvářejí klima kolem sebe svým chováním a jednáním. V této práci se zajímám především klimatem ve škole a ve třídě. Zaručit to, aby ve škole fungovalo bezpečné klima, je velmi obtížné, zároveň dává instituci nový charakter, dává jí znaky méně formální, znaky komunity. V bezpečné komunitě lidé překonávají skupinově určenou nerovnost mezi sebou a chovají se k sobě důstojně. Kvalita školy se dá posoudit právě i podle toho, jak je sociální klima v každé školní třídě bezpečné, protože třída má v sociální organizaci školy centrální postavení. Nesmírně důležité je i sociální klima celé školy, které vzniká jinými mechanismy a zahrnuje další skupiny lidí (ředitele, pedagogický sbor, celoškolské organizace včetně rodičovských, obec). Sociální klima ve třídách, sociální klima v pedagogickém sboru, sociální klima ve vztahu k rodičům, to vše se podílí na kvalitě sociálního klimatu školy a tvoří jeden propojený celek. (Kolář M., Havlíková M. 2001 str. 5). Je prokázáno, že pokud je ve škole bezpečné prostředí a zvyšuje se otevřenost a spolupráci žáků, rodičů a učitelů uvnitř i vně školy, je větší pravděpodobnost, že škola dokáže řešit včas, adekvátně a na odborné úrovni výskyt sociálně patologického chování, ke kterému patří samozřejmě i šikana.

Sociální klima ve školách je ovlivnitelné, můžeme je měnit a vyvíjet k dosažení bezpečného pocitu lidí v prostředí školy a tím vytvářet sociálně - výchovné vzorce. Obsahově zahrnuje sociální klima ustálené postupy vnímání, hodnocení a reagování na to, co se ve škole, ve třídě, v pedagogickém sboru odehrává.

Skryté kurikulum školy je termín označující neplánované procesy a děje, které nejsou předmětem pedagogických záměrů. Nutno v této souvislosti zmínit evropský program Škola podporující zdraví, které je jedním z komplexních programů, jehož pozornost je

soustředěna na potence skrytého kurikula jako významného pedagogického nástroje pro veškerou výchovu. „Program ŠPZ byl prvním programem v ČR, který po roce 1989 přinesl ucelený pohled na postupnou změnu pojetí existující školy, vzdělávání a pedagogiky z hlediska očekávaných perspektiv a trendů společensko - politického vývoje, mezi něž patří strategie podpory zdraví obyvatelstva. Je proto koncipován jako dlouhodobý program pro každou školu v hlavním proudu vzdělávání, která se chce v souladu s nimi rozvíjet. Tímto svým zaměřením program podpory zdraví ve škole od svého začátku aktivně přispívá k procesu zkvalitňování českého školství jako celku. Záměrem programu ŠPZ je pomoci podporovat zdraví (v jeho holistickém pojetí) v podmínkách školy a přispět k její účasti na vlastní proměně a rozvoji. V praxi školy to znamená, že všechno, co se ve škole děje záměrně (vyučované kurikulum, školou organizované činnosti) a zároveň všechno, co se v ní děje živelně (skryté kurikulum, kultura či ethos školy), se pedagogové učí promýšlet a ovlivňovat s ohledem na možné důsledky pozitivní (protektivní, podporující zdraví), ale i důsledky negativní (rizikové, ohrožující zdraví). Veškeré dění ve škole a jeho důsledky působí na zdraví všech účastníků – žáků, zaměstnanců, rodičů, spoluobčanů v obci.“

(<http://www.szv.cz/program-skola-podporujici-zdravi>)

6.1.2 Osobnost učitele

Mnoho učitelů se domnívá, že v jejich profesi je nejdůležitější naučit děti konkrétním znalostem. Není to pravda, špatné jednání pedagoga v celkovém přístupu je možným důsledkem poruch jednotlivců i celých skupin. Aby se však dítě formovalo pozitivním směrem a získalo kladný postoj do života, je potřeba také správná školní atmosféra, taková, aby se dítě do školy těšilo. Dítě tráví ve škole hodně času a příjemné školní prostředí je vždy prvotním faktorem ke kladnému přístupu k učení. Učitel by měl u dětí vytvořit pocit, že jsou si rovni a není možné, aby jeden druhému ubližoval, ať už fyzicky či nějakými nadávkami nebo výhrůžkami apod. Stěžejní pro dítě je jistě první stupeň základní školy, kdy učitel po příchodu dítěte z hravého prostředí mateřské školky do školy, žádá mnoho aktivit spojených s učením. I když se mohou prvotní tendence šikany projevit již v předškolním věku, je nástup do první třídy velkým zlomem. Zátěž školy v podobě mnoha požadavků na celkové schopnosti dítěte v něm mohou vytvořit

různé pocity včetně těch negativních. Učitel by měl tedy dbát na vytvoření sebeúcty a úcty k druhým a současně lásky ke vzdělání. Chyby, kterých se může pedagog na dítěti dopustit je velmi mnoho. např. pokud potrestá dítě v domněnání, že ono samo je agresorem. I zde je potřebná důslednost a zjištění pravdy, kdo je na jaké straně. Za agresivní chování oběť nemůže, i když je agresorem uvedena za provokatéra. „Pedagogové se nesmějí nechat zmást a přijmout vnější zdání, že si oběť za všechno může sama. To, že je někdo slabý, není žádná vina. Rozhodně nikdo nemá právo fyzicky ani psychicky týrat druhého člověka!“ (Kolář, 1997, str. 26).

6.1.3 Zážitková pedagogika

Prevenčí šikany na školách může být i zážitková pedagogika. To znamená metody práce, které žákům kromě informací o etických zásadách, vytvoření si vlastního názoru, osvojení si přiměřeného postoje a chování, umožní i rozvoj sociálních dovedností. Právě prosociální výcvik je velmi důležitý v boji proti šikaně. To se může týkat komunikace, sebeúcty, pozitivního hodnocení druhých, vyjádření a komunikace citů, empatie, asertivity a uvolnění agresivity. Důležité jsou i aspekty týkající se spolupráce, pomoci, darování, dělení se a tolerance. Využití zážitkové pedagogiky pomáhá vytvářet ve třídě pěkné vztahy, rozvíjí též schopnost být sám sebou, stát se osobností, mít svou identitu. Schopnost a ochotu spolupracovat a osvojit si způsobilosti podmiňující dobrou spolupráci jsou základní podmínkou úspěchu ve třídním kolektivu. Existují i aktivity, které pomáhají seznámení, sblížení, zlepšení kontaktu mezi dětmi.

Většinou dětí nečiní potíže chovat se prosociálně k těm, kteří nějakým způsobem vzbudili jejich sympatii, například proto, že jsou milí. Těžší je uplatňovat prosociálnost ke spolužákům, kteří svým chováním, výrazem nebo negativními vlastnostmi, vzbuzují antipatii. V takových případech je narušeno soužití ve třídě. Zvláštností prosociálního chování je, že přetváří lidi, pomáhá jim zbavit se negativních vlastností, mění nepřátele v přátele. A přátelům se neubližuje, ani psychicky, ani fyzicky.

Tyto aktivity mohou učitelé použít ve výchovných předmětech, např. ve výchově ke zdraví, občanské výchově, zejména však v třídnických hodinách.

Příkladem takové hry je „**TEČKOVÁNÍ**“

Zaměření hry:

Široké použití jednoduché hry. Velice rychle navodí pocit nutnosti spolupracovat s ostatními na vyřešení skupinového úkolu. Lze ji použít na stmelení skupiny nebo k navození pocitů odloučení jedince od skupiny (pozor, jen pro vyrovnané a silné jedince), ale i jako příklad pro rychlé objasnění a podstaty neverbální komunikace.

V běžné praxi je to jednoduchá a zábavná forma rozdělení hráčů do skupin.

Pomůcky:

Malé samolepící štítky nebo tečky různých barev (nejméně 4), jeden pro každého účastníka. Nemáme-li k dispozici barevné samolepící štítky nebo tečky, poslouží stejně dobře tečky nakreslené smývatelným fixem.

Čas:

Na rozdělení 3 minuty, hledání 3 minuty, diskuse až 15 minut.

Průběh:

1. Účastníci se postaví do kruhu, zavřou oči a vedoucí každému nalepí nebo namaluje na čelo barevnou tečku. Předem upozorněte, že se jich budete dotýkat na čele. Barvy je třeba střídat tak, aby vedle sebe stojící hráči nebyli označeni stejně. Zastoupení jednotlivých barev by však mělo být rovnoměrné. V případě, že dáme jednomu jinou barvu nebo ho neoznačíme, bude zažívat pocit izolace či menšiny. Připravte se na analýzu situace.

2. Hráči pak otevřou oči a jejich úkolem je vytvořit skupinu podle určitého společného znaku (sami brzy poznají, že je to podle stejné barvy). Hráči mezi sebou nesmějí mluvit. Mohou používat jen neverbální komunikaci.

3. Následuje diskuse o pocitech hráčů, kteří patřili k většině a k menšině nebo nikam (pouze jeden ve skupině, tedy v izolaci, nebo více neoznačených).

Otázky k diskusi:

- Jaké pocity jste měli na počátku, když jste měli zavřené oči?
- Pokud jste to vnímali jako nepříjemné, můžete to srovnat se situací, kdy po vás někdo něco chce za podmínek, které neznáte. Není to nepříjemný pocit?

- Dovedete srovnat situaci izolovaného jedince ve třídě se situací, kterou prožíváte nyní, kdy jeden z vás nepatřil do žádné skupiny. Jaký pocit měl izolovaný jedinec?

Obměna hry:

Cílem je vytvořit barevnou řadu (jednotliví žáci se drží kolem ramen) podle následujících pravidel: zelená se může spojit s modrou, červená se žlutou nebo zelenou, žlutá se může spojit s červenou nebo bílou, bílá zase s modrou a fialovou apod. Hra je ukončena teprve tehdy, až má každý v řadě své správné místo.

Další příklad hry „ZEPTAT SE PROČ?“

Stupeň: II. - III.

Čas: 20 minut

Cíl: Hledat příčinu a opodstatněnost svého rozhodování.

Jednou z nejčastějších chyb při komunikaci je, že se při otázkách, prosbách a požadavcích nezeptáme „PROČ?“. Tím se zbavíme možnosti vyloučit pochybnosti, nedorozumění, nesprávné předpoklady. Nově získané informace mohou ovlivnit naše rozhodnutí nebo reakce. Kromě toho otázky jsou výbornými prostředky učení, tedy získáním dalších informací a dovedností. Ptáme se též proto, že nás zajímají důvody a motivy lidí, proč se na něco ptají nebo proč od nás něco žádají. Otázky jsou i prostředkem projevení zájmu o někoho.

Otázky k diskusi:

V kterých situacích se ptáme „PROČ?“. Z jakých důvodů se obvykle ptáme?

Příklad:

Při rozhovoru tří přátel Jožka něco řekne, načež se Honza urazí a odejde. Michal se obrátí na Jožku s výčitkou.

Michal: Neměl jsi mu to říkat. Velmi se ho to dotklo.

Jožka: Proč si myslíš, že jsem mu to neměl říkat? Co nesprávného jsem řekl?

Je to správná asertivní reakce. Na druhou stranu by nebylo správné, kdyby Jožka pokrčil rameny a tuto poznámku ignoroval. Ještě horší by bylo, kdyby Michal vyhrkl „to je moje věc, co je ti do toho“ - agresivní reakce.

Navrhňte asertivní, pasivní a agresivní odpověď (formou diskuze nebo hraní rolí) v následujících situacích:

1. Rodina právě skončila večeři. Děti se chtějí projet na kole. Matka jim to zakáže. V následujícím rozhovoru se ukáže, že pro to měla důvod, ale hned ho nesdělila.
2. Přítel požádá přítele o pomoc: Máš trochu času? Potřebujeme tvou pomoc.
3. Jsi obviněn, ale obvinění je vysloveno velmi obecně: Zase z toho děláš velkou vědu.
4. Kupuješ něco v obchodě, ale požadovaná cena se ti zdá neúměrně vysoká.
5. Otec ti oznámí, že musíš ode dneška být v devět hodin v posteli.
6. Sestra tě požádá, abys jí po skončení vyučování odnesl domů knížky.

Další situace mohou vymyslet žáci. To jsou jen příklady her, které vím, že se na ZŠ Dukelská používají. Podobně zaměřené hry je možné využít při řešení problémů ve třídě.

6.1.4 Školní program proti šikanování pro Základní školu Strakonice, Dukelská 166, Strakonice 1, 38601

Program k řešení šikany

Právní vymezení k programu řešení šikany

Vychází z metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 24 246/2008-6.

Kontakty

Linka bezpečí 800 155 555

Policie ČR 158

Školní poradenské pracoviště 383 313 238

Krizové a kontaktní centrum Strakonice 383 322 357, mob. 728 469 494

Anonymní linka Psychologické pomoci (Dyscentrum Strakonice) 772 050 013

Školní poradenské pracoviště na škole – kompetence jednotlivých osob

TU – zajištění prvotních příznaků šikany, její nahlášení

MP – individuální rozhovory s jednotlivými aktéry, sběr podkladů pro řešení, ohlašovací povinnost, zajištění intervenční pomoci

VP – individuální rozhovory s aktéry, svědky, rodiči

Krizový plán řešení šikany

Při výskytu šikany TU zajistí základní informace a celý případ nahlásí speciálnímu týmu, poté v celé kauze vystupuje pouze jako přihlížející.

Speciální tým, který se skládá z ředitele, případně jeho zástupce, metodika prevence a výchovného poradce, po nahlášení případu začne s jeho vyšetřováním.

Zákonní zástupci jsou obeznámeni se započítím vyšetřování celé kauzy, dál ale do případu nezasahují.

V případě, že se jedná o závažnější případ šikany, je celá věc nahlášena rovněž i dalším institucím (Policie ČR, orgán sociálně právní ochrany dítěte, středisko výchovné péče, pedagogicko – psychologická poradna).

Jako první je vyslechnuta oběť, poté svědci.

V případě nejasností při pohovorech se svědky dochází k jejich konfrontaci.

Po této fázi je zajištěna ochrana oběti a svědků ze strany školy.

Následuje výslech agresora či agresorů.

Pokud je agresorů víc a dojde opět k nesrovnalostem v jejich výpovědích, dochází ke konfrontaci.

Po nashromáždění veškerého materiálu k případu šikany jsou utvořeny jednoznačné závěry a stanoveny jednotlivé tresty podle míry provinění agresora či agresorů. S těmito výsledky je následně seznámen třídní učitel, který pak tresty uděluje, a rovněž i zákonní zástupci jednotlivých zúčastněných stran.

Po ukončení vyšetřování je nutné, aby třídní učitel dál situaci v kolektivu sledoval, případně je zajištěna další práce s třídním kolektivem, jejímž hlavním cílem je předcházet vzniku další podobné situace.

Spolupráce a informovanost rodičů

Rodiče jsou o chování žáků informováni prostřednictvím zápisů v žákovských knížkách. Další informace probíhají na třídních schůzkách. Na škole rovněž funguje školní poradenské pracoviště, na které se mohou rodiče obracet individuálně.

6.2 Šikana a zákon

Platná právní úprava pojem šikana nebo šikanování nepoužívá. Z trestního hlediska lze šikanu postihnout, jedná-li se o protiprávní čin. Toto označení užívá také zákon o soudnictví ve věcech mládeže. č. 218/2003 Sb. (Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů – § 1 odst. 1 tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. § 1 odst. 2 projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů., § 6 odst. 1 trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění).

Odpovědnost za šikanování, které nese znaky trestného činu, mají i dětští agresori, a to podle současné právní úpravy (trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Je ovšem nutné rozlišení pachatelů z hlediska trestní odpovědnosti ve vztahu k věku. Pokud pachatel dosáhl věku osmnácti let, je posuzován jako dospělý pachatel. Pokud však v době spáchaní činu nedovrší patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný. V těchto případech se samozřejmě nejedná o sankce ve smyslu

trestního či přestupkového práva, ale provádí pohovory s rodiči, nejčastěji za asistence pracovníka z pedagogicko-psychologické poradny. Může být podán návrh na stanovení dohledu nad chováním dítěte, ale i umístění dítěte v ústavu může být dostatečnou hrozbou a sankcí za jednání, které se vymyká běžnému chování. U ostatních mladistvých pachatelů, se trestní sazby oproti dospělým snižují na polovinu s tím, že dolní hranice trestní sazby nesmí přesáhnout jeden rok a horní pět let.

V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb. (školského zákona) má škola jednoznačnou odpovědnost za žáky, je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů):

§144 Účast na sebevraždě, § 146 a §145 Ublížení na zdraví a těžké ublížení na zdraví, § 140 Vražda, § 149 Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení, § 158 Rvačka, § 171 Omezování osobní svobody, § 173 Loupež, § 175 Vydírání, § 177 Útisk, §184 Pomluva, §228 poškozování cizí věci, § 205 Krádež,, § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, §353 nebezpečné vyhrožování, §354 nebezpečné pronásledování ad.

Trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně

Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů:

- nebezpečné pronásledování (stalking, § 354 TZ) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; odst. 1 – kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým, b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje, c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických

komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje, d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo, e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu, a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti, odst. 2 – odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1, a) vůči dítěti nebo těhotné ženě, b) se zbraní, nebo c) nejméně se dvěma osobami.“ (trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

- účast na sebevraždě (§ 144 TZ) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem vyvolat u ní rozhodnutí k sebevraždě;
- porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 TZ) – např. „odposlech“ odesílaného e-mailu;
- porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 TZ), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti;
- pomluva (§ 184 TZ) – např. vytvoření webových stránek zesměšňujících oběť

Odpovědnost školy chránit děti před šikanou

Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Má-li škola právní subjektivitu, nese odpovědnost škola, v opačném případě zřizovatel školy. Není vyloučena ani odpovědnost ředitele školy nebo pedagoga, kteří mohou být postiženi pracovněprávně. Rodič nebo zákonný zástupce šikanovaného dítěte také může na školském zařízení požadovat náhradu škody, a to jak škody na věcech, tak i na zdraví. Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně řeší a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekážení trestného činu (§ 367 TZ). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřezování (§ 366 TZ) či schvalování trestného činu (§365 TZ), v krajním případě i podněcování (§ 364 TZ).

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

1. dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství;
2. dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona, dle něhož mají zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte či žáka. Skutečnost, že dítě někoho šikanovalo nebo bylo šikanováno, lze chápat jako významnou skutečnost, která v průběhu vzdělávání nastala.
3. škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které výše uvedeným nebyly oznámeny i přesto, že se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod.

Také rodiče pachatelů šikany se mohou v některých případech dopustit protiprávního jednání. Trestní zákoník přímo stanovuje okolnosti, za kterých se mohou rodiče dopustit ve vztahu ke svým dětem trestného činu. Řada rodičů již byla například odsouzena za ohrožování výchovy mládeže. Dle trestního zákoníku je tento čin vymezen takto:

§ 201 Ohrožování výchovy dítěte

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že

- a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,
- b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,
- c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo
- d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 CÍLE ŠETŘENÍ

Cíle mé práce bylo zjistit, zda je škola místem, kde je žákům ubližováno, zda je škola zároveň místem, kde se žáci mohou svěřit. Dále jsem porovnal rozdíl mezi šikanováním a agresí chlapců a dívek a zjistil rozdíly a shody v atmosféře třídního kolektivu mezi žáky obyčejných a „specializovaných (dyslektických a matematických) tříd.

7.1 Použitá výzkumná metoda

Pro testování nulových hypotéz byl použit Pearsonův chí-kvadrát test, který se používá pro zjišťování existence závislosti dvou znaků. Chí-kvadrát test dobré shody byl rovněž využit k ověření předpokládaného rozdělení základního souboru.

Dále bylo při zpracování využito Znaménkového testu. Testované proměnné jsou zpracovány v kontingenčních tabulkách s uvedením znamének +/-, která značí statisticky signifikantní (významný) rozdíl mezi skupinami.

Statistická signifikance ověřuje, zda jsou rozdíly ve výsledcích průzkumu způsobeny náhodou, velikostí výběru, výběrovou chybou, nebo zda je možné konstatovat, že rozdíly jsou statisticky významné a odpovídají tedy skutečnosti.

Pro označení se používají tři úrovně spolehlivosti

- a) +/- označuje rozdíl ve výsledcích na hladině významnosti $\alpha = 0,05$
- b) ++/-- označuje rozdíl ve výsledcích na hladině významnosti $\alpha = 0,01$
- c) +++/--- označuje rozdíl ve výsledcích na hladině významnosti $\alpha = 0,001$

Pro zpracování dat byl použit statistický software IBM SPSS.

7.2 Popis zkoumaného vzorku

Pro svůj výzkum jsem si vybral Základní školu Dukelská Strakonice. Je to městská škola s malým podílem dojíždějících žáků. Navštěvuje ji přibližně 900 žáků ve 40 třídách, 20 je jich na prvním stupni, 20 na druhém stupni. Tato Základní škola je počtem svých žáků největší školou ve městě Strakonice a jednou z největších škol v Jihočeském kraji. Budova školy je umístěna nedaleko vlakového a autobusového nádraží, z čehož vyplývá

i větší počet dojíždějících žáků. Součástí školy je školní družina se šesti odděleními a školní kuchyně se dvěma školními jídelnami. Základní škola Dukelská je bezbariérová škola umožňující výuku i tělesně postiženým žákům. Součástí je také rozsáhlý sportovní areál, který byl v roce 2006 podstatně zrekonstruován. Tento areál je otevřen i pro veřejnost. Škola je držitelem certifikátu jako školicí středisko na počítačích. V současné době je největším školicím střediskem v Jihočeském kraji. Škola pracuje podle Školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Zřizuje třídy s rozšířenou výukou matematiky a přírodních předmětů, do nichž se hlásí žáci z celého okresu. Pro děti se specializovanými poruchami učení zřizuje speciální třídy, kde je učivo probíráno pomaleji, se zřetelem na postižení. Nepovinnými předměty je další cizí jazyk, informatika a náboženství. Ve škole je široká nabídka zájmových kroužků, např. zahrádkář, výpočetní technika, kroužek sportovních her, florbal, atd. Škola je zapojena do Hnutí na vlastních nohou, které pomáhá jak dětem v ČR, tak i v Evropě.

Mého výzkumu se zúčastnilo 20 tříd s celkovým počtem 353 žáků. Z toho je 180 dívek a 171 chlapců. Vybral jsem 6 tříd prvního stupně, zaměřil jsem se na čtvrté a páté třídy. Třída 4.A (14 dívek, 12 chlapců), třída 4.C (15 dívek, 11 chlapců), třída 4.D (15 dívek, 11 chlapců), třída 5.A (16 dívek, 11 chlapců), třída 5.B (11 dívek, 12 chlapců), třída 5.C (14 dívek, 11 chlapců). Domnívám se, že použití zamýšleného dotazníku by bylo pro žáky 1. až 3. ročníku velmi těžké. Bylo by pro ně obtížné pochopit dané otázky, natož na ně odpovědět. Na druhém stupni odpovídali žáci 14 tříd. Třída 6.A (10 dívek, 9 chlapců), třída 6.C (11 dívek, 9 chlapců), třída 6.D (1 dívka, 5 chlapců), třída 6.M (7 dívek, 5 chlapců), třída 7.A (12 dívek, 8 chlapců), třída 7.C (11 dívek, 13 chlapců), třída 7.D (1 dívka, 5 chlapců), třída 8.A (11 dívek, 6 chlapců), třída 8.C (9 dívek, 5 chlapců), třída 8.D (0 dívek, 7 chlapců), třída 8.M (7 dívek, 11 chlapců), třída 9.A (7 dívek, 10 chlapců), třída 9.D (1 dívka, 5 chlapců), třída 9.M (7 dívek, 7 chlapců). Z toho 7 tříd je „specializovaných“. Čtyři třídy jsou „dyslektické“ (6.D, 7.D, 8.D, 9.D) a tři „matematické“ (6.M, 8.M, 9.M). „Dyslektické“ třídy navštěvují žáci se specifickými poruchami učení, nejčastěji dyslexií (porucha čtení), dysgrafií (postihuje celkovou úpravu písma, nečitelnost, nesouměrnost), dysortografií (porucha pravopisu), dyskalkulií (porucha počítání) a dysfázií (narušený vývoj řeči). Mnozí žáci v ní mají i poruchy chování – ADHD (porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou) a ADD

(porucha pozornosti). V těchto třídách bývá o polovinu méně žáků než v obyčejných třídách. Naproti tomu „matematické“ třídy navštěvují i žáci nadprůměrně nadaní, kteří mají studijní ambice. „Matematické“ třídy jsou vlastně třídy s rozšířenou výukou matematicko-přírodovědných předmětů. Celkem dotazník odevzdalo 25 dětí z dyslektických a 44 z matematických tříd.

Pro svůj výzkum šikany jsem použil standardizovaný dotazník M. Koláře – varianta A (výpovědi o sobě). Jedná se o anonymní dotazníkovou metodu, kde jsem porovnával dané odpovědi, rozdíly a četnosti oslovených žáků v jednotlivých třídách. Otázky můžeme dělit do dvou základních skupin; otázky analytické, které vedou k získání identifikačních údajů, a otázky meritorní, které se týkají názorů a chování respondentů. Dle typu odpovědi máme potom uzavřené otázky, které nabízejí respondentovi varianty odpovědi.

Otázky - výpovědi o sobě

1. Ublížoval ti někdo ze třídy?
2. Ublížoval Ti někdo ze školy?
3. Stalo se Ti to víckrát? Pokud ano, kolikrát?
4. Jak Ti bylo ubližováno?
5. Kdy se to stalo?
6. Kde se to stalo?
7. Cítil(a) ses z toho nešťastný(á), vystrašený(á).
8. Jsi chlapec, nebo dívka?
9. Ten, kdo Ti ublížil, byl chlapec, nebo dívka?
10. Řekl(a) jsi o tom někomu? Pokud ano, komu?

7.3 Organizace šetření

Výzkum na škole proběhl v průběhu roku 2014 a 2015. V uvedené škole mi byli nápomocni jak učitelé, tak ředitel školy. Příjemně mě překvapila jejich ochota, vstřícnost a nápomoc. Předmětný výzkum jsem prováděl osobně za asistence třídních

učitelů. Před samotným vyplňováním dotazníku byli žáci krátce seznámeni s tím, proč se zde nacházím a jaký je smysl mé návštěvy v dané škole. Dále jsem vysvětlil obsah dotazníku a v neposlední řadě, jak jej mají správně vyplnit dle vlastního a pravdivého uvážení a vyjádření, což bylo velmi důležité, aby dané zpracování výsledku ukázalo pravou tvář předmětného problému šikany a tím napomohlo tento celospolečenský nešvar řešit. Taktéž byli všichni oslovení žáci ujištěni, že se jedná o anonymní šetření. V případě, že by někdo přesto chtěl na daný dotazník uvést své jméno, bylo mnou vysvětleno, kam mají jméno v dotazníku napsat. V případě nejasností se všichni během vyplňování mohli na cokoliv zeptat. Časový rozsah na vyplnění dotazníku byl 30 minut. Dotazníky byly po vyplnění vráceny všechny. K ověření hypotézy byly použity výsledky z dotazníku.

Na prvním stupni školy dotazník vyplnilo 68 chlapců a 85 dívek, na druhém stupni školy 103 chlapců a 95 dívek.

Třída

	Chlapci	Dívky	Celkem
1.stupeň	68	85	153
2.stupeň	103	95	198
Total	171	180	351

Ze specializovaných tříd, konkrétně z dyslektických tříd, bylo osloveno 22 chlapců a 3 dívky, dále z matematických tříd bylo osloveno 23 chlapců a 21 dívek a dále z obyčejných tříd bylo osloveno 126 chlapců a 156 dívek, což je celkem 171 chlapců a celkem 180 dívek. 2 respondenti dotazník vyplnili pouze částečně (nebylo z něj znatelné, zda se jedná o dívku či chlapce).

	Chlapci	Dívky	Celkem
Dyslektická	22	3	25
Matematická	23	21	44
Obyčejná	126	156	282
Total	171	180	351

7.4 Stanovení hypotéz

Abych mohl své cíle splnit, stanovil jsem si 7 hypotéz a využil odpovědí žáků pro jejich ověření.

H1: Žákům je ve škole častěji ubližováno fyzicky. (Z otázky č. 4 Jak Ti bylo ubližováno?)

H2: Šikanovaných dívek ve škole je více než šikanovaných chlapců. (Z otázky č. 2 Ubližoval Ti někdo ze školy? + otázka č. 1 Ubližoval ti někdo ze třídy?)

H3: Častěji je agresorem chlapec. (Z otázky č. 9 Ten, kdo Ti ubližoval, byl chlapec, nebo dívka?)

H4: Se svým problémem šikany se žáci raději svěřují učitelům než rodičům. (Z otázky č. 10 Řekl/a jsi o tom někomu? Pokud ano, komu?)

H5: Žákům specializovaných tříd je v kolektivu třídy méně ubližováno než v obyčejných třídách. (Z otázky č. 2 Ubližoval Ti někdo ze školy? + otázka č. 1 Ubližoval ti někdo ze třídy?)

H6: Dětem je ubližováno opakovaně, což nejvíce nasvědčuje šikaně. (Z otázky č. 3 Stalo se Ti to vícekrát? Pokud ano, kolikrát?)

H7: Více se ve škole cítí nešťastně a vystrašeně žáci I. Stupně. (Z otázky č. 7 Cítil(a) ses z toho nešťastný(á), vystrašený(á).)

8 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Na následujících stránkách práce jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření. Výsledné údaje dotazníku jsou mezi sebou porovnávány. Pro lepší přehlednost jsou jednotlivé otázky znázorněny graficky s doplňujícím komentářem.

Při zpracování získaných dat do tabulek a grafů jsem použil údaje z dotazníku, vyplývající z daných odpovědí žáků. Pro ověřování hypotéz jsem použil otázky 1 až 10. Jelikož se výzkumu zúčastnil vysoký počet dětí, nebylo možné vysledovat, zda jsou všechny otázky zodpovězeny, z čehož vyplývá, že některé děti některé otázky vůbec nevyplnily.

8.1 Výsledky dotazníku a hodnocení výsledků dotazovaného šetření

1. Ublížoval Ti někdo ze třídy?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ano	47	42	89
Ne	123	138	261
Total	170	180	350

Z tabulky vyplývá, že na otázku zda Ti někdo ublížoval ze třídy, odpovědělo „ano“ celkem 89 dotazovaných žáků. „Ne“ odpovědělo celkem 262 dotazovaných žáků. Dva žáci na danou otázku neodpověděli.

2. Ublížoval Ti někdo ze školy?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ano	31	33	64
Ne	139	147	286
Total	170	180	350

Z tabulky je patrné, že na otázku zda Ti někdo ublížoval ze školy, odpovědělo „ano“ 64 žáků. „Ne“ odpovědělo 286 dotazovaných žáků. Dva žáci taktéž na danou otázku neodpověděli. Uvedené výsledky svědčí i o tom, že žáci nejsou k násilnému chování lhostejní a neberou ho jako „normu“. Počet chlapců i dívek je poměrně podobný, nelze tedy říci, že by zde dominovalo jedno pohlaví v roli oběti. Celkově z tabulek vyplývá, že 33% dětí je šikanováno.

V dnešní době je školní šikana tak rozšířený jev, že je považována za něco naprosto běžného a normálního. Bohužel. Mnoho pedagogů tvrdí, že šikana nemá na jejich škole místo, bohužel realita je jiná. Ve své zárodečné formě je šikana přítomna prakticky na všech školách, což dokazuje výzkum z roku 2001 provedený na 66 základních školách, při němž bylo osloveno přes 6000 žáků. Šetření ukázalo, že je v ČR šikanováno přibližně 41% žáků (Havlínová-Kolář, 2001).

Na základě výše uvedeného sečtení kladných odpovědí, kdy se žák setkal s šikanou ve třídě (tedy agresor byl spolužák), odpovědělo celkem 25% žáků a dále kdy se žák setkal s šikanou ve škole, odpovědělo 18% žáků. Pokud srovnáme odpovědi s konkrétním místem, kde se to stalo, vyjde nám zajímavý výsledek. Ve třídě nebylo šikanováno nejvíce žáků, ale nejvíce jich bylo šikanováno ve škole obecně a to 56 žáků ve škole, naopak 34 žákům je ubližováno přímo ve třídě (v učebně)). To však může znamenat jen to, že spolužák šikanuje svou oběť na území školy (nikoliv přímo ve třídě).

3. Stalo se Ti to víckrát? Pokud ano, kolikrát?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ano	27	39	66
Nikdy nebo pouze jednou	144	141	285
Total	171	180	351

Z tabulky vyplývá, že 66 žáků zažilo násilné chování opakovaně, což znamená, že téměř 20% žáků čelilo šikaně - tedy chování, které splňuje znak opakovanosti a dlouhodobosti. (viz kapitola 1.1. Základní znaky šikany)

4. Jak Ti bylo ubližováno?

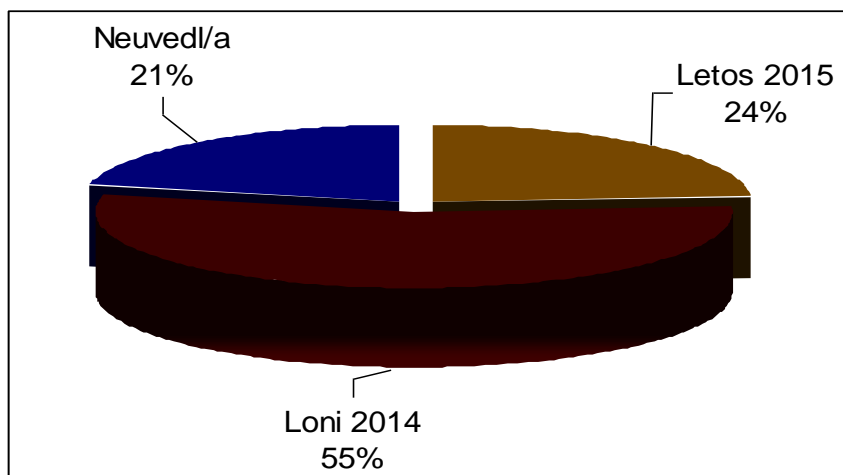
	Chlapci	Dívky	Celkem
Fyzicky	23	11	34
Slovně	18	36	54
Oba způsoby	7	9	16
Nevedl/a	10	3	13
Total	58	59	117

V této otázce respondenti volili nejčastější formy násilného chování. Dotazník dovolil žákům zvolit více než jednu možnost. Nejčastější forma násilného chování je u dívek verbální projev, tzn. nadávání, druhou častější formu žáci zvolili fyzické ubližování. U chlapců tomu bylo naopak. Respondenti nejčastěji uváděli, že byli svědky posměchu, nadávek, ponižování, vysmívání se a braní věcí oběti. Obětem se dle respondentů nevyhýbá ani fyzické ubližování, jako fackování a kopání. Šikana se tedy na této škole objevuje ve formě verbální aktivní přímé i nepřímé, verbální pasivní přímé a fyzické aktivní přímé i nepřímé.

5. Kdy se to stalo?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Letos 2015	17	11	28
Loni 2014	26	38	64
Neuvedl/a	15	10	25
Total	58	59	117

Graf - Doba šikany

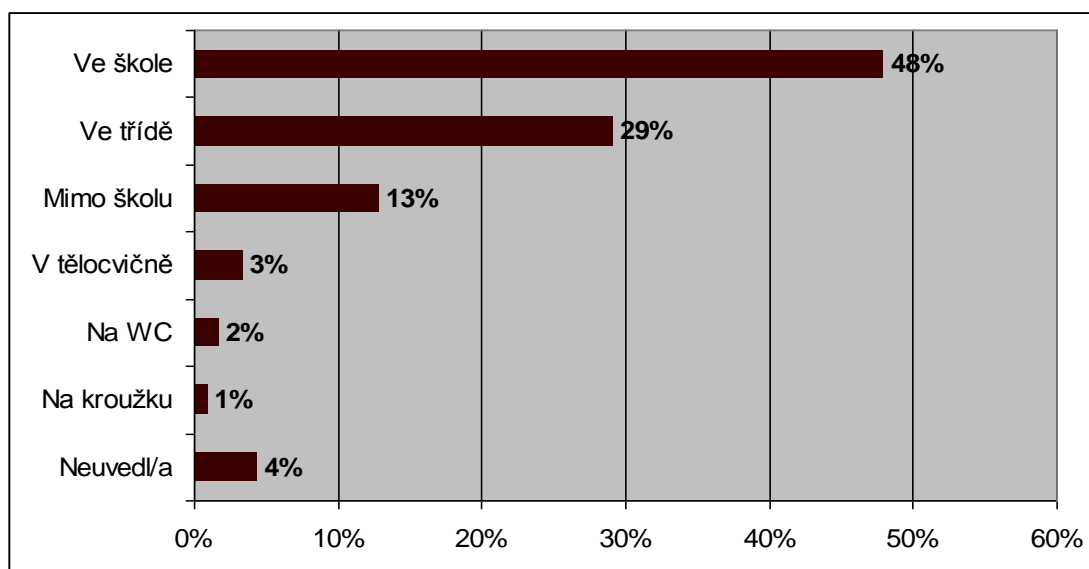
Zdroj: vlastní zpracování

Podle grafu čtvrtině dětí, které zažily šikanu, bylo ubližováno letos v roce 2015, 55% dětí v roce 2014.

6. Kde se to stalo?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ve škole	25	31	56
Ve třídě	18	16	34
Mimo školu	8	7	15
na WC	2	0	2
V tělocvičně	2	2	4
Na kroužku	0	1	1
Neuvedl/a	3	2	5
Total	58	59	117

Graf - Místo šikany

6. otázka byla zaměřena na místa, kde se šikana projevila, popřípadě projevuje. Graf zobrazuje rozložení četností pro místo šikany. 48% šikanovaných žáků bylo ubližováno ve škole, 29% ve třídě, 13% mimo školu, 3% v tělocvičně, 2% na toaletě a 1% na kroužku. Prostory před školou a ve škole bývají pod dozorem učitelů přesto nelze možné vše absolutně ohlídat. K ublížení stačí bohužel malá chvílka. Jako nejrizikovější místo pro výskyt agresivního chování je v první řadě třída, šikana se děje v tělocvičně, na WC a na kroužku. Domníval jsem se a můj předpoklad se potvrdil, že nejčastější odpovědí bude třída, jelikož v té tráví děti nejvíce času a během přestávek jsou prakticky bez dozoru. Lze tedy usoudit, že úspěšnost k odhalení šikany závisí také na

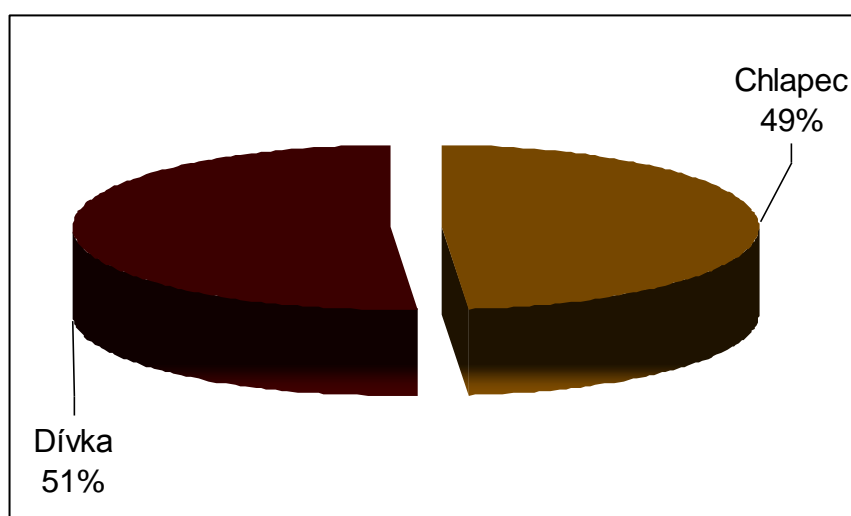
technice dozoru. Dozory založené na tom, že učitelé pouze postávají v rozích chodeb a nenahlízejí do jednotlivých tříd, rozhodně k odhalení šikany nevedou. Důležité je neustále vzdělávání pedagogů a dalších odborníků pro různé úrovně prevence, sport a další mimoškolní aktivity.

7. Cítil(a) ses z toho nešťastný(á), vystrašený(á).

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ano	31	49	80
Ne	24	12	36
Total	55	61	116

V následující položce zjišťuji psychický stav oběti šikany. Z tabulky vyplývá, že ze 116 žáků se 80 cítilo vystrašeně, tedy šikana na ně má velmi negativní vliv a dopad.

8. Jsi chlapec, nebo dívka?

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafického znázornění je vidět, že ve třídách je téměř vyrovnaný poměr dívek a chlapců. Otázka slouží jako informace, jaké procento dívek a chlapců se výzkumu účastnilo. Zjištění souvisí s objektivností výzkumu. Např. kdyby respondenti byli převážně jen chlapci, výsledky by mohly být jiné, než kdyby mezi respondenty převažovaly dívky. Dotazníky jsem se proto snažil rozdávat vyváženě, resp. dopředu jsem věděl, jaký celkový poměr chlapců a dívek je zastoupen v jednotlivých třídách.

9. Ten, kdo Ti ublížil, byl chlapec, nebo dívka?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Chlapec	51	24	75
Dívka	2	22	24
Oba	3	11	14
Neuvedl/a	2	2	4
Total	58	59	117

Z výzkumu vyplývá, že v nadpoloviční většině případů je agresorem chlapec. Souvisí to s celkově větší agresivitou chlapců všeobecně, zejména v sedmých třídách s nástupem puberty. Agresor, který šikanuje oběť, volí určitou strategii. Z výzkumného šetření vyplývá, že častějším agresorem je chlapec a ten ubližuje jak chlapcům, tak dívkám. Agresoři často útočí ve dvojici.

10. Řekl(a) jsi o tom někomu? Pokud ano, komu?

	Chlapci	Dívky	Celkem
Ano	32	49	81
Ne	25	10	35
Total	57	59	116

	Chlapci	Dívky	Celkem
Rodiče	17	16	33
Učitel/ka	6	12	18
Kamarád/ka	2	10	12
Rodiče i učitel/ka	5	10	15
Neuvedl/a	2	1	3
Total	32	49	81

Žáci se ve většině případů se šikanou svěřili jiné osobě, nejčastěji rodičům. Kamarádkám a kamarádům se svěřovali o něco méně než učitelům. Jak žák v roli oběti reaguje? Přes 2/3 respondentů se se svým problémem, tedy šikanováním, někomu svěřila. Jenom učitelům by se svěřilo 22% respondentů (18 žáků), jenom rodičům by požádalo o pomoc 41% respondentů (33 dětí). Navzájem rodičům i učitelům by se svěřilo 19% respondentů (15 žáků). Zjištěný výsledek neodpovídá obecnému předpokladu, že stanou-li se děti svědkem či obětí šikany ve škole, svěří se nejdříve učitelům.

Výsledek lze dále interpretovat i tak, že více jak 33 dětí má ve škole oblíbeného učitele, kterému je ochotna se v případě potřeby svěřit a požádat jej o pomoc. Zcela však odpovídá předpokladu, že pokud je pedagog přirozenou autoritou a umí v praxi správně uplatňovat pedagogické zásady, může získat u žáků důvěru a uznání. Přirozená autorita třídního učitele jednoznačně ovlivňuje chování žáků. Právě úpadek autority učitelů je patrně jednou z příčin dnešního, rychle se zhoršujícího chování žáků. Autorita pedagoga je důležitá zejména proto, aby se žáci ve škole cítili bezpečně, měli jasně stanovená pravidla a důvěru v pedagoga. Pro třídního učitele je zvláště důležité, aby žákům věnoval čas, projevil o žáky dostatečný zájem a poznal individuální zájmy a charakterové vlastnosti žáků. Na základě individuálního přístupu a s využitím pedagogických metod lze pak částečně ovlivňovat jak postavení jedinců ve skupině, tak i dění v třídním kolektivu. Podaří-li se ve třídě vytvořit atmosféru důvěry a spolupráce, projeví se to zejména v celkově vyšší úrovni znalostí žáků, ochotou spolupracovat a angažovat se např. v mimoškolních aktivitách.

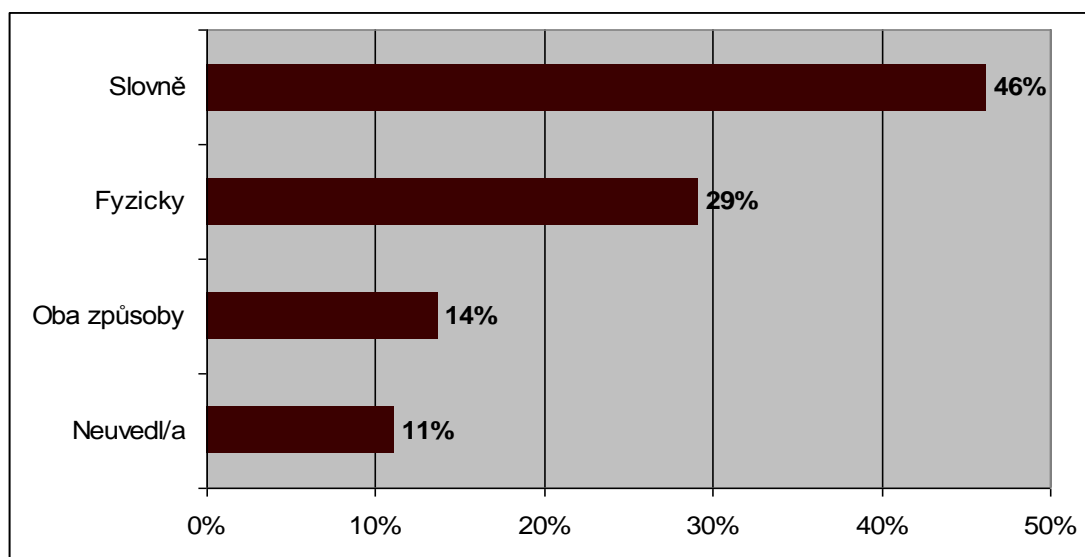
8.2 Vyhodnocení hypotéz

V této kapitole se budu zabývat jednotlivými hypotézami a zjišťovat jejich verifikaci. Z vyhodnocení dotazníků mi vyšlo, že ze sedmi hypotéz byla verifikována pouze jedna. V šesti případech se hypotéza nepotvrdila, konečné výsledky tak byly o to překvapivější.

- **Hypotéza č. 1 - Žákům je ve škole častěji ubližováno fyzicky (z otázky č. 4 Jak Ti bylo ubližováno?)**

Podle grafu č. 1 bylo 46% žáků, kteří se ve škole setkali se šikanou, ubližováno slovně. 29% fyzicky a 14% dotázaných se setkalo s oběma způsoby šikany.

Graf č. 1 Forma šikany

Zdroj: vlastní zpracování

Šikana se na zkoumaných základních školách vyskytuje v psychické i fyzické formě, její projevy jsou přímé i nepřímé, jak dokazuje vyhodnocení otázky č. 4.

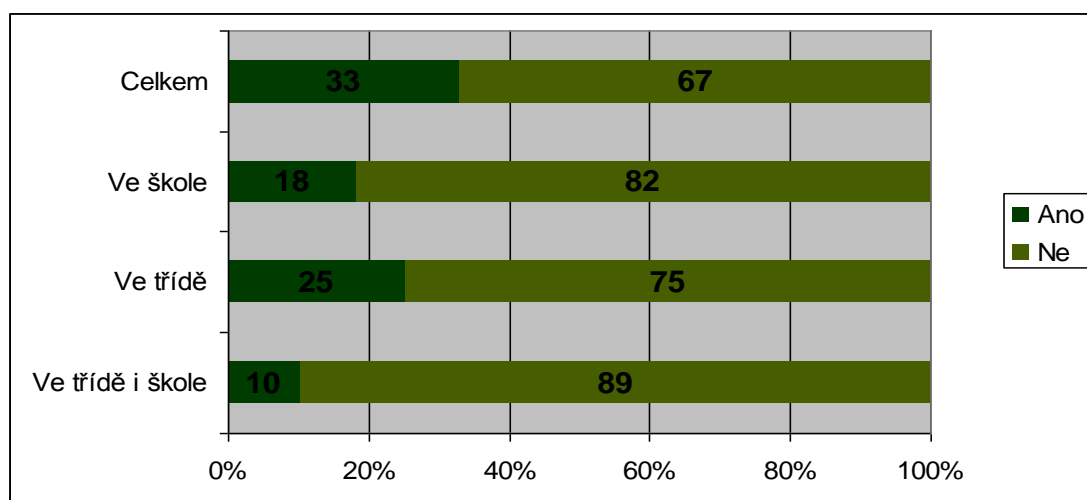
Nejfrekventovanější přímé projevy, jak je uvedli respondenti výzkumu, jsou nadávky, ponižování, bití a fackování. Fyzické násilí se pak častěji objevuje v odpovědích chlapců. (23 chlapců: 11 dívek). Dívky kromě nadávek nejčastěji uvádějí posměch či pomluvy. Přímé projevy šikany se častěji týkají chlapců, zatímco dívky jsou více obětí šikany nepřímé (36 dívek: 18 chlapců). Vyplývá to i z přirozeného chování a rozdílů mezi povahou chlapců a děvčat. Žádný z chlapců nechce být považován za slabocha, který se neumí prát a proto je pro něj velmi ponižující, když je ostatními bit. Naproti tomu, dívky většinou nemají potřebu projevovat svoji převahu fyzickým způsobem. I bez použití fyzické síly dokáží svoji oběť šikanovat a to psychicky a tak docílit jejího vyloučení z kolektivu. Je pozoruhodné, že žádný šikanovaný respondent neuvedl jako způsob šikanování kyberšikanu nebo jinou moderní formu šikany.

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falzifikována.

- **Hypotéza 2 - Šikanovaných dívek ve škole je více než šikanovaných chlapců. (z otázky č. 2 Ublížoval Ti někdo ze školy? + otázka č. 1 Ublížoval ti někdo ze třídy?)**

Graf č. 2 zobrazuje počty šikanovaných dětí. Jak je vidno, nějakou formu šikany zažila třetina dětí, přičemž čtvrtina přímo ve své třídě a 18% v rámci školy. 10% dětí se s ní setkalo ve třídě i ve škole. Z toho vyplývá, že nejvíc dětí se stalo obětí šikany přímo spolužáky. Šikana probíhá mezi dětmi, které se dobře znají, což může být jedním z možných důvodů, proč právě zde probíhá šikana nejčastěji.

Graf č. 2 Počet šikanovaných

Zdroj: vlastní zpracování

H₀ – Pohlaví nemá vliv na zažití šikany.

H₁ – Pohlaví má vliv na zažití šikany.

Na základě provedeného Chí-kvadrát testu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se **nezamítá nulová hypotéza** ($p \text{ value} > 0,05$), která říká, že pohlaví nemá vliv na zažití šikany.

Tabulka č. 1: Test - Počet šikanovaných

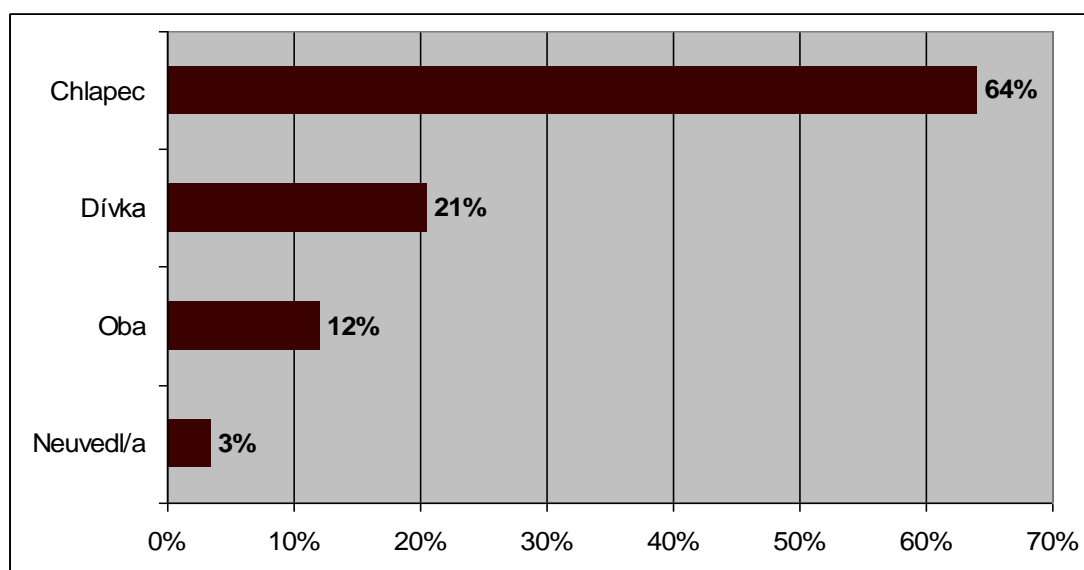
(údaje ve sloupcových %)			Šikana celkem		
			Ano	Ne	Total
	N=		117	234	351
Pohlaví	Chlapec	počet	58	113	171
		%	49,6%	48,3%	48,7%
	Dívka	počet	59	121	180
		%	50,4%	51,7%	51,3%
Chí-kvadrát test ($p \text{ value}$) = 0,821					

Podle výsledků dotazníků, kdy se u obou pohlaví děje šikana v rozmezí 49,6-50,4 % je zřejmé, že se jedná o velmi podobné výsledky v pohlaví žáků, tedy poměr dívek a chlapců je vyrovnaný, můžeme tuto hypotézu vyhodnotit jako falsifikovanou.

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falsifikována.
- **Hypotéza 3 - Častěji je agresorem chlapec (z otázky č. 9 Ten, kdo Ti ubližoval, byl chlapec, nebo dívka?)**

Z grafu č. 3 je patrné, že v 64% případů byl agresorem chlapec, ve 21% dívka a ve 12% oba dva.

Graf č. 3 Agresor

Zdroj: vlastní zpracování

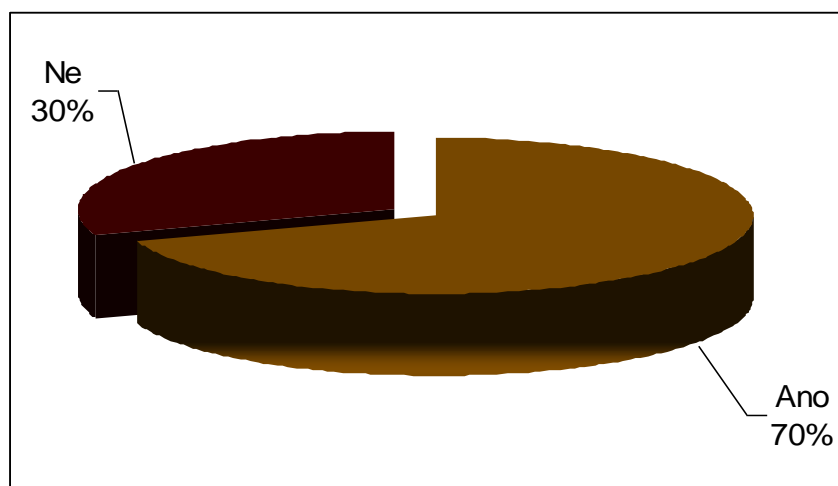
Ačkoliv celkově vyšlo, že agresorem je častěji chlapec (64%), na druhé straně velké množství respondentů také uvedlo, že jim ubližuje jak dívka, tak i chlapec. Tím padl do jisté míry i mýtus, že agresorem musí být vždy jen chlapec. V poslední době totiž přibývá počet agresorů i z řad dívek, a stále častější bývá také skupinka smíšená, ve které se vyskytují agresori obojího pohlaví.

- Hypotéza se potvrdila. Byla verifikována.

- **Hypotéza 4 - Se svým problémem šikany se žáci raději svěřují učitelům než rodičům.**
(z otázky č. 10 Řekl(a) jsi o tom někomu? Pokud ano, komu?)

Podle grafu č. 4 je zřejmé, že pokud se dítě stalo obětí šikany, v 70% tuto skutečnost někomu sdělilo.(viz tabulka v otázce č. 10).

Graf č. 4 Svěřil/a se

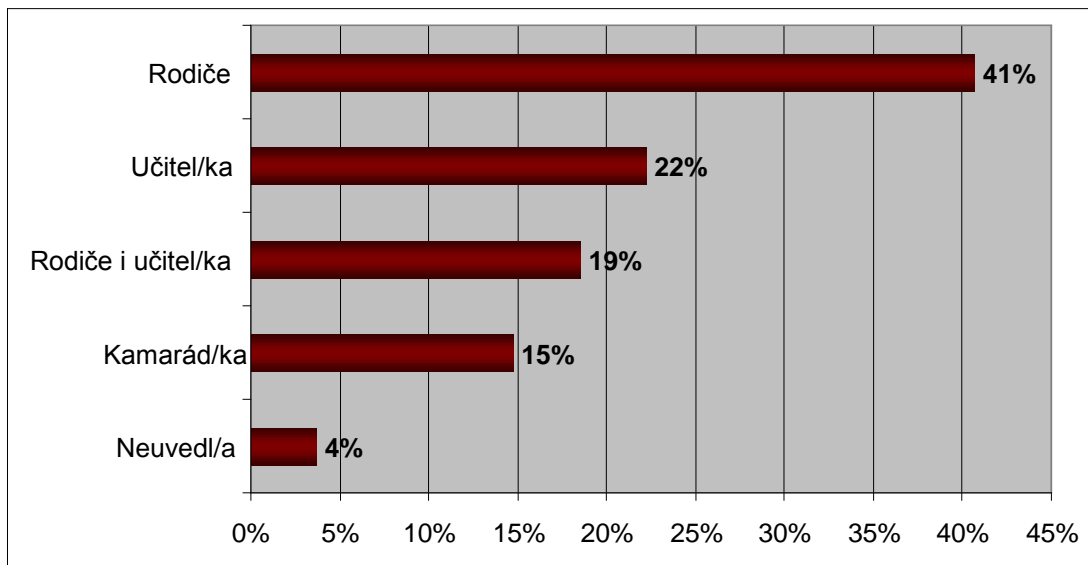

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 5 zobrazuje rozložení četností pro svěřeni se s šikanou. 41% dětí, které se svěřily se svým problémem, tak učinily svým rodičům, 22% učitelům nebo učitelce, 19% rodičům i učitelům/učitelce a 15% kamarádovi/kamarádce. Z výsledků je patrné, že sami děti nevědí, komu se mají svěřit, obávají se dalších následků. Alarmující tak je, že 35 dětí ze všech šikanovaných se nesvěřilo vůbec nikomu.

Podle výpovědí učitele jedné třídy jsou časté situace, kdy jedinec, který je obětí šikany, je současně také tím, kdo jindy šikanuje někoho jiného. Škola může a musí usilovat o eliminaci šikany. Nikdy se to nemůže povést zcela, ale jde o to, aby pokud možno byly eliminovány takové případy, kdy někdo skutečně v důsledku šikany psychicky trpí. Účinný boj proti šikanování vyžaduje celkově promyšlený postup nejen na úrovni školy. Rád bych zde také řekl, že by očekávání vůči škole a pedagogům měla být realistická. Zásadní vliv na formování dítěte má jejich rodina. Pokud je něco nedobrého z rodiny, má učitel jenom omezený prostor na to, aby to korigoval. Děti mají větší důvěru v rodiče, i proto je tak důležitý vztah rodič - dítě. Sebelepší a sebevzdělanější pedagog nemůže tento vztah nahradit.

Graf č. 5 Komu se svěřil/a se

Zdroj: vlastní zpracování

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falzifikována.
- **Hypotéza 5** - Žákům specializovaných tříd je v kolektivu třídy méně ubližováno než v obyčejných třídách. (z otázky č. 2 Ublížoval Ti někdo ze školy? + otázka č. 1 Ublížoval ti někdo ze třídy?)

H_0 – Typ třídy nemá vliv na zažití šikany.

H_1 – Typ třídy má vliv na zažití šikany.

Na základě provedeného Chí-kvadrát testu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se **nezamítá nulová hypotéza** ($p \text{ value} > 0,05$), která uvádí, že typ třídy nemá vliv na zažití šikany.

Tabulka č. 2: Test - Typ třídy

(údaje ve sloupcových %)		Šikana celkem			
		Ano	Ne	Total	
N=		117	236	353	
Typ třídy	Specializované	počet	19	50	69
		%	16,2%	21,2%	19,5%
	Obyčejné	počet	98	186	284
		%	83,8%	78,8%	80,5%
Chí-kvadrát test ($p \text{ value}$) = 0,270					

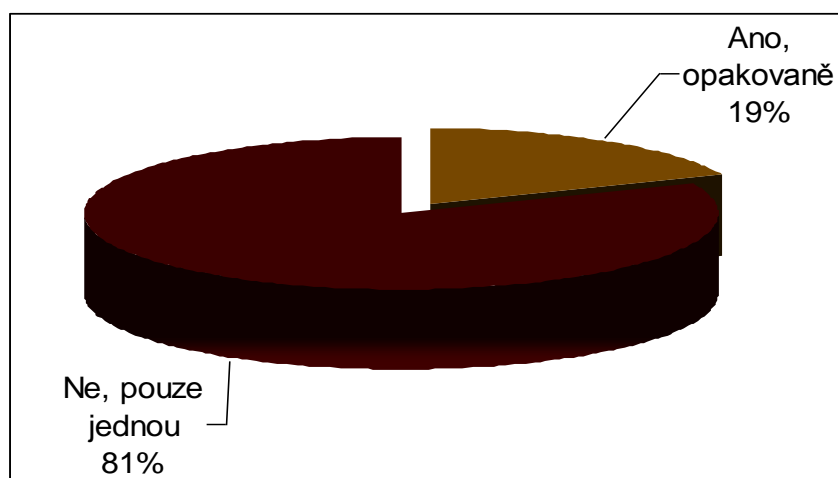
Zdroj: vlastní zpracování

Z dotazníku vyplývá, že se šikana žádným způsobem nevyhýbá ani třídám, které navštěvují žáci jak na jedné straně více talentované, tak i ty, kde je potřeba speciální péče. V průzkumu bylo zahrnuto 69 žáků ze specializovaných tříd, z nichž 19 zažilo šikanu, což je 27,5%. Z obyčejných tříd bylo 284 žáků, z nichž 98 zažilo šikanu, což je 34,5%. Rozdíl je minimální, což je velmi překvapivé, neboť jsem předpokládal, že ve třídách, kde je menší počet žáků a kde se může učitel věnovat každému žákovi individuálně, se bude vyskytovat šikana méně. Má domněnka se potvrdila jen v případě matematického typu tříd. Porovnal jsem odpovědi specializovaných tříd mezi sebou a zjistil jsem, že v matematických třídách se vyskytuje šikana v 17%, naproti tomu v dyslektických třídách je četnost okolo 24%. Logicky by se tak dalo usoudit, že v dyslektických třídách je vyšší stupeň agrese než ve třídách, kde je více talentovaných dětí.

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falzifikována.
- **Hypotéza 6 - Přibližně 1/3 žáků školy je ubližováno opakovaně, což nejvíce nasvědčuje šikaně. (z otázky č. 3 Stalo se Ti to vícekrát? Pokud ano, kolikrát?)**

Z grafu č. 6 je patrné, že přes 19% dotázaných žáků (celkem 66 žáků) zažilo šikanu opakovaně. Tím byly naplněny hlavní znak šikany a to opakovanost, trvalost. (podle (Drtilová, Koukolík, 1996, str. 210 a Kolář, 1997, str. 20).

Mohu konstatovat, že tím, že s opakovanou šikanou se setkala méně než jedna třetina žáků, nelze tuto hypotézu vyhodnotit jako verifikovanou. Graf č. 6 Opakovaná šikana

Zdroj: vlastní zpracování

H_0 – Třetina žáků zažila šikanu opakovaně.

Pro testování rozložení četností byl použit Chí-kvadrát test dobré shody. Na základě výsledku testu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se **zamítá nulová hypotéza** ($p\text{-value} < 0,05$), která říká, že třetina žáků zažila šikanu opakovaně.

Tabulka č. 3: Test – Opakovaná šikana

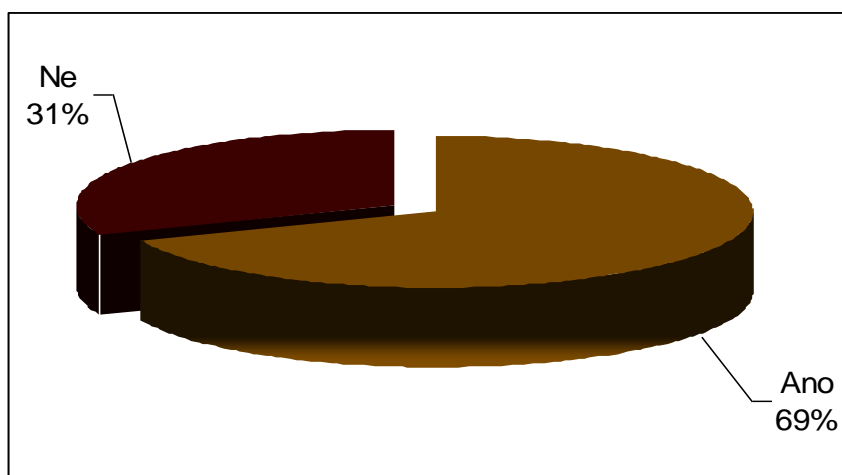
		Četnosti	Procenta	p-value
Šikana	Ano, opakovaně	66	19,5%	0,000
	Ne, pouze jednou	287	80,5%	
	Celkem	353	100,0%	

Zdroj: vlastní zpracování

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falzifikována.
- **Hypotéza 7 - Více se ve škole cítí nešťastně a vystrašeně žáci I. stupně. (z otázky č. 7 Cítil(a) ses z toho nešťastný(á), vystrašený(á).)**

Podle grafu č. 7 se 69% dětí, které zažily šikanu, ve škole cítí nešťastně a vystrašeně. Nutno říci, že se jedná o vysoké procento dětí a je velká pravděpodobnost, že by celkový počet dětí, které by na otázku odpověděly kladně, byl vyšší. Je totiž poměrně velké množství žáků (a zvláště na 2. stupni), kteří pocít, že jim někdo ublížil, chtějí vytěsnit, nebo si to nechtějí přiznat a tak situaci raději zesměšňují. Celkový součet všech dotazovaných nešťastných dívek vyšel na 49 a celkový součet všech dotazovaných nešťastných chlapců vyšel na 31. Pokud rozlišujeme žáky prvního a druhého stupně, dotazníkem jsem došel k závěru, že na 1. stupni se z 37 dětí cítí nešťastně nebo vystrašeně 26 žáků (což je přes 70%) a na 2. stupni ze 79 žáků je takto postihnuto 54 žáků (68%). Z výsledků tedy vyplývá, že šikana působí na děti velmi negativně v každém věku. Hypotéza tak nebyla verifikována.

Graf č. 7 Nešťastný a vystrašený

Zdroj: vlastní zpracování

H_0 – Stupeň ve škole nemá vliv na úzkostlivé pocity.

H_1 – Stupeň ve škole má vliv na úzkostlivé pocity.

Na základě provedeného Chí-kvadrát testu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se **nezamítá nulová hypotéza** ($p \text{ value} > 0,05$), která říká, že stupeň ve škole nemá vliv na úzkostlivé pocity.

Tabulka č. 4: Test - Typ třídy

(údaje ve sloupcových %)			Nešťastný a vystrašený		
			Ano	Ne	Total
	N=		80	36	116
Stupeň	1.stupeň	počet	26	11	37
		%	32,5%	30,6%	31,9%
	2.stupeň	počet	54	25	79
		%	67,5%	69,4%	68,1%
Chí-kvadrát test ($p \text{ value}$) = 0,835					

Zdroj: vlastní zpracování

- Hypotéza se nepotvrdila. Byla falzifikována.

9 DISKUZE K VÝZKUMU

Stanoveným cílem praktické části mé práce bylo zjistit pomocí dotazníkové metody, zda je předmětná škola místem, kde dochází k šikaně, a v případě, že ano, v jaké formě. Dále jsem popsal rozdíly v naplnění skutkové podstaty šikany mezi specializovanými a obyčejnými třídami a v neposlední řadě jsem měl snahu zjistit, které osobě je žák schopen bez ostychu a s důvěrou sdělit tu skutečnost, že zde k šikaně dochází.

Z odpovědí žáků vyplynulo, že z celkového počtu 353 dětí se jedna třetina dětí setkala s šikanou. 25 % žákům ubližoval někdo ze třídy. Na druhou otázku, jestli žákům ubližoval někdo ze školy, odpovědělo kladně 64 žáků, to je 18% všech dotazovaných. Na třetí otázku, jestli bylo ubližování opakované, odpovědělo 66 žáků školy, že ano. To představuje 19% všech dotazovaných. Tato odpověď je velmi důležitá, nejvíce totiž nasvědčuje tomu, že by se mohlo jednat o šikanu. V odpovědi na otázku č. 4, jak Ti bylo ubližováno, jsou patrné rozdíly mezi žáky 1. a 2. stupně. Na prvním stupni se jedná většinou o fyzickou šikanu (strkání, kopání, bití, tahání za triko), méně často se objevuje posmívání, zesměšňování, házení věcmi. Na 2. stupni ZŠ převažuje ve většině případů psychická a verbální šikana (narážky, ponižování, vyhrožování, posměšky, pomluvy, zastrašování, odmítání), v menším počtu se objevují i znaky fyzického ubližování (kopání, bití, údery do zad, škrcení). Je vidět, že žáci 2. stupně volí tu formu ubližování, která se dá hůře identifikovat, dokázat a potrestat. Na otázku, kdy se ubližování uskutečnilo, se odpovědi různily, nešlo jen o šikanu aktuální (letos, před měsícem), ale i o starší události. Velmi zajímavé byly odpovědi na otázku, kde k události došlo. Kromě odpovědí ve škole, ve třídě, se nejčastěji vyskytly tyto odpovědi: na školním hřišti, před školou, při tělesné výchově, na plavání, na chodbě školy, v šatnách, na bruslení, na facebooku, na WC, v jídelně, v družině, ve třídě během přestávek. To znamená, že se většinou jedná o místa, kde není zajištěn pedagogický dozor. Učitelé tak musí i v tuto dobu zůstat všímaví, nebýt lhostejný k chování dětí mezi sebou a problémy řešit. Pravdou je, že v mém školním věku žádné preventivní programy proti šikaně neexistovaly a pedagogové přistupovali k řešení těchto problémů velmi laxním způsobem. V současnosti Ministerstvo školství a některé nestátní organizace vytvářejí preventivní programy proti šikaně a o šikaně se začíná hovořit v širších souvislostech. (viz kapitola 6. 1.)

Ukázalo se, že Základní škola Dukelská Strakonice je místem, kde dochází k šikaně, a to jak na prvním, tak na druhém stupni ZŠ, že není větší rozdíl mezi šikanováním a agresivitou dívek a chlapců. Přesto jsou chlapci ve třídním kolektivu spokojenější. Možná to souvisí s tím, že dívky častěji řeší vztahy, častěji pláčou, jsou citlivější na neshody, je pro ně důležité vědomí toho, jak se k nim ostatní chovají. Bohužel se prokázalo, že škola není místem, kde se žáci s pocitem ubližování svěřují. Ještě na 1. stupni ZŠ se svým učitelům svěřují, pokud se vůbec svěří. Na 2. stupni ZŠ se ale už svým učitelům příliš nesvěřují (jen cca v 38% případů), více se odkazují na rodiče a kamarády. Otázkou je proč? Možná je učitel nevyslechne, možná, což se může stát, špatně vyhodnotí situaci a podezírá oběť za spouštěče šikany, možná se učitel obává konfliktů s rodiči, nebo neví jak oběť ochránit, nebo málo s dětmi mluví. V tomto bodě má Základní škola Dukelská velké rezervy, hlavně v práci třídních učitelů. Téměř ve všech třídách mého výzkumného vzorku se žáci setkávají s šikanou a agresivitou, v matematických třídách jsou žáci spokojenější, než žáci obyčejných tříd, zde se šikana vyskytuje nejméně.

Pokud porovnáme výsledky mého výzkumu a tří rozsáhlých výzkumů, která proběhly v letech 2001 a 2005, lze konstatovat, že ZŠ Strakonická je místem, kde je úroveň šikany o něco menší, než je celorepublikový průměr. Zjištění, že 41% dětí je na základních školách v České republice šikanováno, je velmi závažné. Evidentně svědčí o epidemickém výskytu tohoto sociálně patologického jevu na našich základních školách. (Havlíková-Kolár, 2001).

Ve srovnání s výzkumem Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) je tak situace na zkoumaném vzorku ZŠ Strakonická příznivější. Avšak zjištěná hodnota 33% žáků, kteří šikanu připouští, není nikterak uspokojivá.

10 ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce je problém šikanování mezi dětmi jako fenoménu v současném světě s praktickým výzkumem na Základní škole Dukelská ve Strakonících. Chtěl jsem co nejvíce proniknout do této problematiky a zároveň přispět k bližšímu pochopení tohoto celospolečenského problému. Hlavní podstatou šikany je záměrné, opakované ubližování druhému člověku, formou psychického a fyzického násilí. Šikana je v současné době velmi rozšířeným a závažným jevem a problémem a bohužel ani ZŠ Dukelská není výjimečná v tom, že by zde k šikaně nedocházelo. Naopak. Z výsledků mých šetření je patrná vysoká četnost šikanovaných dětí. Při zpracování tématu šikany jsem použil metody popisu, analýzy. Výzkum jsem zpracoval pomocí grafů, tabulek a slovního hodnocení. Diplomovou práci jsem rozdělil do dvou hlavních částí – na teoretickou a praktickou část. Jako cíl teoretické části jsem si vytyčil vymezit a definovat pojem šikany, rozdělit šikanu na jednotlivé druhy, poukázat na formy šikany a na její následky. Zabýval jsem se jejím výskytem, faktory vedoucími k jejímu vzniku a vývojovými stadii. Shrnujím nej důležitější poznatky, které jsem našel z odborných knih a časopisů. Na základě odpovědí respondentů jsem zpracoval praktickou část, která může být obohacující pro výše uvedenou školu. Cílem v praktické části bylo zjistit a porovnat jednotlivé výsledky, které z dotazníků vyplněných žáky vyšly. Zjistil jsem výskyt šikany v ZŠ Dukelská a míru četnosti, rozdíly v rozsahu šikany v obyčejných a specializovaných třídách, v důvěře žáků v učitele a rodiče, pocity žáků při šikanování atd. Stanovil jsem si celkem 7 hypotéz, které jsem vygeneroval z 10 otázek položených respondentům. Ačkoliv jsem hypotézy kladl na základě přirozeného logického úsudku, výsledky byly překvapivé. Po vyhodnocení dotazníků mi vyšlo, že ze sedmi hypotéz byla verifikována pouze jedna a to hypotéza č. 3 - Častěji je agresorem chlapec než dívka. I tato hypotéza však neměla vysokou míru pravdivosti výroku. Mnoho žáků také uvedlo, že jim ubližuje jak dívka, tak i chlapec. Pro mě velmi překvapivý výsledek vzešel při ověřování hypotézy č. 7, kde jsem předpokládal, že žáci prvního stupně budou šikanou daleko více trpět, ale nebylo tomu tak. I žáci 2. stupně základní školy mají velmi negativní pocity.

Závěrem musím říci, že hlubší zájem o problematiku šikanování se u nás objevil až během minulých let. Zejména v posledním desetiletí je problém šikany zmiňován stále častěji. Většina publikovaných děl hovoří o nárůstu agresivity a šikany mezi stále nižšími věkovými kategoriemi dětí. Jedná se o nebezpečný společenský jev, o kterém značná část lidí, včetně rodičů i široké veřejnosti, má jen nejasné a často nesprávné představy. Ani učitelé, kteří jsou zodpovědní za bezpečnost dětí, nejsou dobře připraveni.

Dříve se o šikaně nesmělo veřejně hovořit, stejně jako o jiných problémech a jevech ve společnosti. Dnes mají pedagogové a ostatní pracovníci různé metody, semináře, přednášky a jiné akce, které je naučí a pomohou jim jak zvládat šikanu a jak ji následně i řešit. Důležité je, aby si školy připustily vážnost tohoto problému a snažili se s tím něco udělat. Taktéž je dobrá vůle pedagogů při řešení a obraně proti šikaně. Nestačí si jen problém připustit, ale hlavně se o něj zajímat a pokusit se ho řešit. Pedagogicko-psychologické poradny a jiná zařízení, která se setkávají se šikanou v praxi, nám mohou být velice nápomocna a poradí nám, když se nebudeme vědět rady, co v dané situaci dělat. Existuje řada odborných publikací, které by se měly stát nedílnou součástí teoretického vzdělání každého učitele. Je pravda, že teorie není všechno, důležitá je praxe, ale něčím by měl pedagog začít. Když pedagog bude vědět, jak šikanu odhalit, čeho se vyvarovat a jak postupovat při řešení šikany, bude pro něj mnohem snazší vše v praxi řešit, než když o problému nebude vědět nic. V takovém případě by mohl napáchat více škody než užitku. Jako hlavní problém vidím nedostatečnou prevenci proto šikaně, pokusil bych se vytvořit konzultační společné třídnické hodiny, kde by děti mohly sdělit, co se jim líbí a nelíbí na chodu a chování školy a navrhovaly dílčí změny. Děti by měly být účastny vícero společných aktivit třídy, aby se lépe začlenily. V každé třídě by měla být umístěna schránka důvěry, do které by děti mohly bez strachu vhodit na papíře napsaný svůj problém. Byl by to určitě jeden z možných způsobů odhalení šikany. Je potřeba i větší informovanost žáků, šikana by měla být zahrnuta v učebních osnovách např. občanské výuky.

Je důležité, aby se pedagogové (i ti se mohou stát obětí šikany), ale i žáci dívali kolem sebe, nezavírali před problémem šikany oči a šikaně se bránili. Jen tak můžeme šikanu

značně omezit. Každé dítě má právo žít v bezpečí a svobodě a ne jít do školy s pocitem strachu a obav.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-9017-76-8-9.
2. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
3. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školních zařízení, Čl. 1, odst. 1, účinnost od 1. 1. 2001.
4. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G+G, 1999. ISBN: 80-86103-21-8.
5. HARTL, P., HARTLOVÁ, A. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. SSBN 80-7178-303-X.
6. MARTÍNEK ,Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5.
7. Sborník konference Rozvoj školy a supervize. 1. Vydání, 2012, Lumen vitale – Centrum vzdělávání, o.s. Kolektiv autorů, Praha: 2012, ISBN: 978-80-905000-7-5.
8. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, ISBN:80-7178-029-4.
9. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: 2003, ISBN 80-86642-08-9.
10. HAVLÍNOVÁ,M. KOLÁR,M. Sociální klima v prostředí základních škol CR. Praha: MŠMT CR,2001.
11. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-049-9.
12. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1.vyd., Praha: Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X 98.
13. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-871-5.
14. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1.vyd., Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-7178-123-1 .

15. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.
16. Zákon trestní zákoník č. 40/2009 Sb.
17. ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. Praha:Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2742-4.
18. Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.).
19. Pepler, D., Craig, W., Ziegler, S., & Charach, A. (1993). A school-based anti-bullying intervention: preliminary evaluation. In D. P. Tattum (Ed.), *Understanding and managing bullying*. Oxford: Heinemann.
20. Sborník konference Rozvoj školy a supervize. 1. vydání, 2012, Lumen vitale – Centrum vzdělávání, o. s. Kolektiv autorů, Praha: 2012. ISBN 978-80-905000-7-5.

Internetové zdroje:

<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>

(<http://www.szv.cz/program-skola-podporujici-zdravi>)

<http://www.sikana.org>